

ULUSLARARASI FİNANS POLİTİK AÇISINDAN 1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI¹

Hüseyin AL^{*}
Şevket Kamil AKAR^{**}

Özet

Bu çalışma 1860-61 Suriye olayları ile Osmanlı finans tarihinde aynı dönemde yaşanan Mirés fiyaskosunu açıklamayı amaçlıyor. Çalışma ile hedeflenen nihai noktası ise bu olaylar ile Fransız hükümetin bu bölgede bazı imtiyazlar kazanabilmek için Paris finans piyasasına müdahale etmesinden dolayı yaşanan Mirés fiyaskosu arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koyabilmektir.

Mirés fiyaskosu öncesi, Osmanlı hükümeti Jules Mirés'den daha güvenilir bankerler ile 10 milyon sterlinlik bir anlaşma sağlamış ancak Fransız hükümeti bu borçlanma nedeniyle çıkarılacak tahvillerin Paris Borsasına kotasyonunu veto etmiş ve bu anlaşma geçerlilik kazanamamıştır. Bu girişimden sonra Osmanlı hükümeti daha spekülâtif bir banker olan Jules Mirés ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Dört yüz milyon frank tutarındaki bu kredinin faizi %8, ihraç fiyatı 53'tür, fakat Bischoffsheim ve Goldschmidt ile yapılan anlaşmadan daha ağır şartlara sahiptir. İlginçtir ki, bu girişim de başarıya ulaşamamıştır. Çünkü, Osmanlı borçlanma tahvillerine talep toplandığı sırada

^{*} Dr., Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu.

^{**} Dr., İ.Ü. İktisat Fakültesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Bu çalışmada okuma kolaylığı sağlama amacıyla para piyasası veya sermaye piyasası şeklinde bir ayrım yapılmaksızın uluslararası borçlanmaların gerçekleştirildiği piyasalar için "finans piyasaları" kullanımı benimsenmiştir. Benzer şekilde tüccarlık faaliyeti ile bankerlik faaliyetlerinin birbirinden fazla ayrılmadığı bir dönem araştırma konusu yapıldığından "bankerler" şeklinde tanımlanan grup aynı zaman da tüccarlık faaliyetini kapsamaktadır. Son olarak İstanbul ve daha geniş anlamda Doğu Akdeniz bölgesi için kullanılan "Levant" adlandırması bu çalışmada da benimsenmiştir.

HÜSEYİN AL - ŞEVKET KAMİL AKAR

Mirés'nin ortaklarından olan Baron Pontolba müşteri hesaplarındaki yolsuzluk ve spekülasyondan dolayı Mirés hakkında dava açmıştır. Mirés hakkındaki yolsuzluk ve spekülasyon iddiaları yeni olmamasına karşın, savcı hemen yasal süreçleri başlatmış, Mirés tutuklanarak hapishaneye konulmuştur.

Bazı bulgular Mirés'nin ortaklarının Péreire, Talabot, Rothschildler vb. rakipleri tarafından provoke edildiğini ve kendisini İmparatorun yardımıyla piyasa dışına çıkarmak istediklerini gösteriyor. Özetle, tüm bu noktalar Mirés fiyaskosu ile Suriye olayları arasında bir ilişkinin olduğunu açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile Fransa Suriye üzerine sağlayacağı imtiyazlar karşılığında Osmanlı hükümetine dış borç alınmasında yardım etmeyi istemektedir. Bu taleplerinin reddedilmesinden dolayı, Fransız hükümeti Paris finans piyasasına müdahale etmiş ve Osmanlı kredisinin alınmasını engellemiştir.

Anahtar Kelimeler: Finans piyasalarına devlet müdahalesi, Osmanlı dış borçlanması, 1860-61 Suriye olayları, 1860 Mirés borçlanması

Giriş

Devletlerin finans piyasasına müdahale etmelerinin ardında çok sayıda değişik etmen rol oynayabilmektedir. Söz konusu müdahalelerin gerekçelerine bakıldığında ise genel olarak ulusal çıkarların piyasanın çıkarlarının ötesine geçmesi yatmaktadır. Mevcut fonları yurtiçi yatırım kanallarına yönlendirme amacıyla yabancı ülkelere kaynak çıkışı yasaklanabileceği gibi yerel şirketlerin ürettikleri ürünlere dış dünyadan talep yaratma, uluslararası politik arenada etki alanını genişletme ve yandaş ülke edinme, ülkeler üzerinde politik etki yaratma ve kontrol uygulama, rakip ülkelerin güçlenmesini engelleme vb. amaçlarla devletler finans piyasalarına müdahale edebilmektedir.

Tarihi perspektifte piyasaya müdahale şekilleri ve etkinlik dereceleri ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Doğrudan yabancı ülkelere kredi verilmesinin yasaklanması (Hollanda, İngiltere ve Fransa), ihraç edilen borçlanma tahvillerinin borsada işlem görmesinin önüne geçilmesi (Fransa), hükümetlerin finans kurumlarını kredi açmaları konusunda açık bir şekilde yönlendirmesi (Fransa ve Almanya), kredi açılacak devlet lehine faiz ve/veya anapara ödemelerine garanti verilmesi (İngiltere ve Fransa), finans kurumlarına

kredinin gerçekleşmesi için telkinde bulunulması, yatırımcıları krediye teşvik için hükümet yetkilileri tarafından kamuoyuna beyanatlar verilmesi ve söz konusu kredinin arkasında olunduğuna dair izlenim oluşturulması (İngiltere), verilecek kredilerin dışişleri bakanlığının bilgisi dahilinde gerçekleştirilmesinin istenmesi (A.B.D.) devletlerin piyasaya yaptığı doğrudan müdahaleler arasında sayılabilir. Bu müdahaleler yanında açılacak kredi hakkında devlet yetkililerinin herhangi bir görüş belirtmemesi, eylemsiz kalması veya basın-yayın organlarının lehte veya aleyhte hava oluşturmak için kullanılması piyasaya müdahalede zaman zaman başvuru olan dolaylı yöntemlerdir².

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin 1860-1861 yılında fiyasko ile sonuçlanan Mirés dış borçlanmasının ayrıntılarına girilerek konu değişik cepheleri ile aydınlatılmaya çalışılmıştır. Türkçe iktisat tarihi literatüründe ayrıntılı bir şekilde anlatılan³ bu borçlanma girişimine uluslararası finans politik cepheden bakılarak Osmanlı Devleti'nin piyasanın güçlü aktörleri yerine daha spekülatif bir aracının eline düşmesi ve borçlanmanın başarıya ulaşmamasındaki ana nedenler araştırılmıştır. Çalışma ile hedeflenen nihai nokta ise özellikle Paris'te daha itibarlı bankerlerle yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmamasında Fransız hükümetinin rol oynayıp oynamadığını, Paris finans piyasasına müdahalede bulunup bulunmadığını, bulunmuş ise bu yöndeki hareketinin kökeninde 1860-61 Suriye olaylarından kaynaklanan bir unsurun var olup olmadığını ortaya koyabilmektir.

Bu çerçevede öncelikli olarak Mirés borçlanmasına giden süreç ve bu borçlanma öncesinde yapılan görüşmelerin ayrıntılarına girilmiş, sonrasında

² Devletler tarafından finans piyasalarına yapılan müdahaleler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Al. *Ondokuzuncu Yüzyılda Ülke Riski, Finans Politik, İngiliz Tahvil Sahipleri ve Bahıllı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2005, s. 52-67.

³ A du Velay, *Türkiye Mali Tarihi*, (Çev. Maliye Tetkik Kurulu), Ankara 1978, s. 89-99; Charles Morawitz, *Türkiye Maliyesi*, (Çev. Maliye Tetkik Kurulu), Ankara 1979, s. 25-31; Cüneyt Ölçer, *Osmanlı Bankası Aracılığı ile Yapılan Osmanlı Devleti Borç Anlaşmaları-Metinler*, İstanbul 1989, s. 8-15; Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, (Çev. Ayşe Berktaş), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1999, s. 74-79; Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 139-163; İsmail Hakkı Yeniay, *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*, İstanbul 1964, s. 32-35.

Mirés borçlanmasının imzalanma ve başarısızlığa uğraması sonrasında kredinin tasfiyesine ilişkin işlemler açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise kredinin neden başarıya ulaşmadığı, bu başarısızlığın altında Fransız hükümetinin bir rolünün olup olmadığına dair analizler geliştirilmiştir.

Çalışmada konu hakkında mevcut ikincil kaynaklar yanında İngiliz hükümeti tarafından yayınlanan arşiv belgeleri ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi, özellikle son olarak araştırmacıların kullanımına açılan Paris sefaret evrakları kullanılmıştır. Konunun finans piyasalarını ilgilendirmesi nedeniyle günlük olayların takibinde The Times (London) gazetesinden, ayrıca konuyla ilgili yazı ve makalelerin yayınlandığı The Economist (London), Harper's Weekly ve Banker's Magazine (London) adlı dergilerden faydalanılmıştır.

1. Dış Borç Arayışında Kapanan Kapılar

On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinden sonraki dönemde Osmanlı Devleti için reform çabalarının doruğa çıktığı; buna karşılık kamu maliyesindeki sıkıntıların bu reform sürecini destekleyecek kadar güçlü olmadığı bilinen bir husustur. Özellikle 1853-56 yıllarında cereyan eden Kırım Savaşı Osmanlı kamu maliyesindeki dengelerin tümenden sarsılmasına yol açmış, bu savaşın kamu maliyesi üzerinde yaptığı olumsuz etkiler hazineyi giderek büyüyen bir iç ve dış borç sürecine sokmuştur. Tanzimat dönemi bütçeleri ve hazine hesapları üzerine çalışan Güran'ın hesaplamaları Kırım Savaşı'ndan sonra başlayan dönemde borçlanma tutarlarının hızlı bir şekilde arttığını ortaya koymaktadır. Yapılan hesaplamalara göre 1257 (1841) malî yılında toplam devlet gelirlerinin 2/5'i nispetinde olan borç yükü 1278 (1861) yılı başına geldiğinde toplam bütçe gelirlerinin 5 katına ulaşmıştır. 1278 malî yılı başında, büyük bölümünü Kırım Savaşı sonrasında başvurulan ve hazinenin düzenli borçlarını oluşturan iç ve dış borçların toplamı 4.5 milyar kuruş, piyasadaki kağıt paralar ve geçmiş yıl bütçe açıkları dâhil olmak üzere yaklaşık 2 milyar kuruş düzensiz borçlar olmak üzere toplam borç miktarı 6.5 milyar kuruşa yükselmektedir⁴.

Galata bankerlerinden alınan kısa vadeli avanslar ile kaime, esham-ı mümtaze, esham-ı cedid, hazine tahvilatı vb. iç borçlanma araçları yoluyla

⁴ Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, Ankara 1989, s. 25.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

sağlanan kısa vadeli fonların alınacak dış borç ile kapatılması ve bunlar üzerinde bir kontrolün sağlanması bu dönemde hükümetin gündemine girmiş bulunmaktadır. Yukarıda verilen bozuk malî tablo ile 1860 yılına giren Osmanlı hükümeti söz konusu projenin gerçekleştirilmesi amacıyla dış borç arayışlarına girmiş, ancak Mayıs ayında patlak veren Suriye olayları ve akabinde beklenen dış borçlanmanın sağlanamaması sonucunda 1860-61 yılları Osmanlı hükümeti için tam bir kâbusa dönüşmüştür.

İçeriden kaynak yaratma imkânları kısıtlı olan Osmanlı hükümeti ayak sesleri gittikçe kuvvetli bir şekilde hissedilmeye başlayan finansal iflastan kurtulabilmek için çareyi yine Londra veya Paris'ten sağlayacağı dış krediye bağlamıştır. Ancak mevcut konjonktür dış borç sağlama konusunda olumsuz bir görünüm arz etmektedir. 1859 yılında Fransa ve Avusturya arasında yaşanan gerginlik, diğer taraftan Amerika'da başlayan kıpırdanmalar uluslararası finansal piyasalarda kriz havası estirmiştir. Söz konusu olumsuzluklara Suriye'de patlak veren olayların eklenmesi ve meselenin uluslararası bir sorun niteliğine bürünmesi Osmanlı Devleti'nin uluslararası finans piyasalarından borçlanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Suriye olayları ve yaklaşan faiz ödemeleri Londra piyasasında işlem gören Osmanlı tahvil fiyatları üzerinde olumsuz etki yaparak⁵ yapılması düşünülen borçlanma girişimlerinin oldukça zorlu geçeceğini haber vermektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin arzu edilen reformları gerçekleştirmede gösterdiği aşamadan memnun olmayan İngiltere dış kredi konusunda çok da istekli görünmemektedir⁶.

Mevcut olumsuz ortamda İngiltere ve Fransa'nın garantisi olmadan dış kredi bulamayacağını anlayan Osmanlı hükümeti girişimlerini bu noktada yoğunlaştırmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu talebine karşılık ilgili ülkelerin tavrı pek olumlu görünmemektedir. İstanbul'da bulunan büyükelçiler finansal darboğazın gittikçe yaklaştığını ve iflase doğru gidildiğini, bunun için gerekli olan tutarın dış borç yoluyla sağlanmasının en kestirme yol olacağını kendi hükümetlerine bildirmelerine karşın, buradan alınan cevaplar genelde olumsuzdur.

⁵ *The Times*, 30 Temmuz 1860.

⁶ *The Times*, 13 Ağustos 1860.

İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Sir Henry Bulwer'in 1860 yılı Mayıs ayında dile getirdiği Osmanlı Devleti'ne açılacak dış krediye garanti verme konusu Dışişleri Bakanı Lord Russell tarafından tasvip görmemiştir. Lord Russell tarafından Bulwer'e gönderilen telgrafta sağlanacak paranın sorun olmadığı ancak esas büyük sorunun "evdeki (saraydaki) büyük açık" olduğu belirtilmektedir⁷. Bu olumsuz yanıtı karşın önceki büyükelçi Stradford Canning gibi Osmanlı Devleti'nde reformların yapılması ve İngiliz etkisinin devam edebilmesi için finansal gücün kullanılması görüşünde olan Bulwer kendi hükümetini ikna için yazışmalarına devam etmiştir. Bu çerçevede 20 Haziran 1860 tarihinde kaleme aldığı yazıda hâlihazırda finansal düzenlemelerin Osmanlı hükümeti tarafından yapıldığı, kendisi açısından bunların kayda değer olduğu, ancak hazinenin paraya her zamankinden daha çok sıkışık olduğu ve Suriye olaylarının bastırılması için askeri kuvvet göndermenin zorunlu olduğundan bahsederek, gösterilecek muteber teminatlar karşılığında İngiltere'den para bulunmasının mümkün olup olamayacağını sormuştur. Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan cevapta ise kredinin tamamen Osmanlı hükümetinin kendi gayretleri ile sağlanması gerektiği belirtilmiştir⁸.

Aynı konuyla ilgili olarak İngiltere'nin Paris büyükelçisi Lord Cowley'dan alınan yazı nedeniyle Lord Russell ile İngiltere başbakanı Lord Palmerston arasında yapılan yazışmalarda krediye garanti verilmesi kesin bir dille reddediliyor. Palmerston Russell'a gönderdiği 26 Haziran 1860 tarihli yazıda kendisi ile aynı görüşte olduğunu belirterek, Sultan'a açılacak krediye garanti vermenin imkânsız olduğundan bahsediyor. Hatta daha da ileri giderek kendileri garanti için parlamentoya kanun teklifi yapacak kadar saf olsalar bile parlamentonun bu kanun teklifini geçirecek kadar saf olmadığını kinayeli bir şekilde ifade etmektedir. Aynı yazıda kendi hesapsız harcamaları ve görevlilerin

⁷ Harold Temperley, "British Policy towards Parliamentary Rule and Constitutionalism in Turkey (1830-1914)", *Cambridge Historical Journal*, IV/2 (1933), s. 164.

⁸ Arthur Walmisley, "Memorandum on the subject of the Turkish Loans, and the amount of Support granted by Her Majesty's Government to the Bondholders, from 1854 to 1873", *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*, (Gen. Eds. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt), Part I, Series B (The Near and Middle East, 1856-1914, Ed. David Gillard), VII (The Ottoman Empire: Finance and Trade, 1860-1879), University Publications of America, 1984 (Bundan sonra "Memorandum" şeklinde kısaltılacaktır).

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

usulsüzlükleri nedeniyle finansal darlığa düşen Sultan için tek çıkış yolunun; savurganlıklarına son vermesi ve hilekârlar ile hırsızlara gereken cezayı verme dürüstlüğünü göstermesinden geçtiği vurgulanmaktadır⁹.

Osmanlı hükümetinin Londra'dan dış borç sağlayamayacağını düşünerek girişimlerini Paris üzerine yoğunlaştırması ve bazı bankalarla görüşmeye başlaması Bulwer'i hükümetinin bu işte geri kalmaması konusunda uyarmaya itmiştir. Bulwer'e göre kredinin sadece Paris'ten temin edilmesi Fransız hükümetinin Babıâli nezdindeki itibarını arttıracığından Avrupa ülkelerinin birlikte bu krediye kefil olmaları en iyi yoldur. Bu şekilde sağlanacak kredinin ilgili Avrupa ülkelerinin temsilcilerinden oluşacak karma bir komisyonun kontrolünde gerekli yerlere harcanması sağlanabilecektir. Bulwer'in bu yöndeki önerileri İngiliz hükümetinin bir nebze yumuşamasını sağlamakla birlikte krediye garanti verilmesi hususundaki katılık devam etmektedir. İngiliz hükümetinin, finansal reformların düzgün bir şekilde yapılması, İngiliz ve Fransız birer üyenin yetkilerle donatılmış bir finansal komisyonda yer almasının sağlanması kaydıyla 6 milyon sterlinlik bir kredi açılmasını büyük sermayedarlara tavsiye edilebileceği yönündeki cevabı Bulwer'i konu üzerinde çalışmaya itmiştir¹⁰.

Aşağıda ayrıntıları ile açıklanacağı üzere Osmanlı hükümetinin Mirés ile anlaşmaya varmasından önce çeşitli bankacılarla yaptığı görüşmelerden sonuç alamaması üzerine Bulwer tarafından ortaya atılan proje Avrupalı ülkelerin açılacak krediye ortaklaşa garanti vermeleridir. Bulwer'e göre İngiliz ve Fransız hükümetlerinin krediyi garantiye yanaşmaması karşısında en iyi çözüm Avrupalı devletlerin krediyi garanti etmeleri, buna karşılık Osmanlı maliyesini düzenleme ve belli ölçüde kontrolüne yönelik garantinin Osmanlı hükümetinden alınmasıdır. İngiliz hükümeti tarafından dikkate alınacağı belirtilen bu proje kapsamında Bulwer Âli Paşa'ya hitaben bir yazı kaleme alarak ileri sürülen şartların kabulü halinde Osmanlı Devleti'ne kredi sağlanması konusunda Avrupa ülkelerinin girişimde bulunabileceğini belirtmiştir¹¹. Söz konusu yazıda

⁹ Temperley, a.g.m., s. 164

¹⁰ Memorandum ....., s. 56

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.), İrade-Meclis-i Mahsus (I.M.M.), no: 855

Bulwer Osmanlı hükümetinden istenen hususları şu şekilde özetlemiştir (Ek:1)¹²:

İstikraz hâsılatının harcanacağı ve kullanılacağı yerler mükemmel bir şekilde belirlenmeli ve kısa vadeli borç alımından tamamen vazgeçilmelidir.

Konsolide edilmesi düşünülen bütün diğer borçların (düyun-ı müteferrika) faizlerine karşılık özel teminat gösterilmelidir.

Bu suretle bütçede ilave olunacak faizlere karşılık olmak üzere yeni kaynaklar bulunmalıdır.

Miri orman, maden, arazi ve emlakın idaresi Maliye Komisyonu tarafından tayin olunmuş özel bir komisyona devredilmelidir. Bu komisyon tarafından çıkarılacak nizamnameye göre belirtilen orman, maden, arazi ve emlakın imkânlar ölçüsünde işletip temettülendirilmesi, yabancılara mülk satın alma, kiralama ve işletme hakkı tanınması ve Osmanlı tebaasının sahip olduğu haklara tabi olması sağlanmalıdır. Vakıf arazileri hakkında yapılacak düzenlemeler yeni oluşturulacak gelir alanları içine dâhil edilmelidir.

Maliyenin tamamını gözetecek ve kontrol edecek ve iki devletin birer büyük memur bulunduracağı karma bir komisyon teşkil edilmelidir.

Maliye nezaretinde Fransa, İngiltere, Almanya veya her nereden olursa olsun yetenekli yabancı memurlar getirilerek istihdam olunmalıdır.

Bulwer tarafından kredi alınabilmesi için bir ön şartlar paketi olarak sunulan öneriler Osmanlı maliyesi üzerindeki kapsamlı ilk ciddi finansal kontrol teşebbüsü şeklindedir. Osmanlı hükümetinin ileri sürülen tüm koşulları kabul etmesi kredinin alınması için bir garanti oluşturmaktan ziyade İngiliz ve Fransız hükümetinin kredi açılması konusundaki isteksizliklerinin bir göstergesidir. Önceki dış kredi alımında karşılaşılan koşulların ötesinde ağır şartlar içeren bu öneri paketine Osmanlı hükümeti çok sert bir tepki göstermemiştir. Bunun nedeni ise Paris piyasasında devam eden kredi görüşmelerinden henüz bir netice elde edilememesidir. Diğer bir ifade ile kredinin henüz temin edilememiş olması

¹² B.O.A., İ.M.M., aynı belge (a.b.). ; 6 Ağustos 1860. Sir H. Bulwer'den Âli Paşa'ya. "Papers relating....", BPP., a.g.s., s. 44-48; Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s. 93-94.

daha başlangıçta reddedilmesi gereken uluslararası finansal kontrol gibi ağır bir şartın kabul edilmesi hususunu gündeme getirmiştir.

Bulwer tarafından ileri sürülen şartlar Meclis-i Mahsus'da görüşülmüş ve çoğunluğunun kabul ve icra olunabilir mahiyette olduğuna karar verilmiştir. Kamu maliyesinin içinde bulunduğu finansal darboğaz karşısında tek çarenin İngiltere ve Fransa'nın desteği ile alınacak dış kredi olduğunda karar kılan Meclis 21 Ağustos 1860 tarihinde uygun bulunan maddelerin kabul için padişaha sunulmasına karar vermiştir. Meclis tarafından padişaha sunulan iki madde özetle şu şekildedir¹³ (Ek:1):

- İngiltere ve Fransa devletleri tarafından belirlenecek iki memurun Osmanlı hükümeti tarafından ücretleri ödenmek üzere geçici olarak Meclis-i Ali-i Hazâin azası olarak atanması ve krediden sağlanacak hasılatın bu meclisin kontrolü altında harcanması,
- Devlet tarafından yapılacak mali ıslahat kapsamında dairelerce hazırlanacak bütçelerin gerekli görülmesi halinde doğrudan teftiş yerine ilgili dairelerin başında bulunan kişilerin meclise davet edilerek izahat istenilebileceği; gerekli görüldüğü takdirde harcamaların daha ekonomik bir şekilde yapılması konusunda tavsiyelerde bulunulabileceği ve hükümetin bu konudaki önerilere uyma konusunda gerekli esnekliği göstereceği.

Meclis-i Mahsus'un benimsediği şartlardan da görüleceği üzere ülkeyi vesayet altına sokacak uluslararası finansal kontrol maddesi "ağır ve muzır" bir şart olarak görülerek büyük ölçüde yumuşatılmış, daha orta bir yol seçilmiştir. Meclis salt kontrol yerine İngiltere ve Fransa'dan birer üyenin, Islah-ı Maliye komisyonu olarak kurulan daha sonra ise Meclis-i Ali-i Hazain'e dönüştürülen meclise ilave edilmesini ve yapılacak kontrolün ise belli sınırlar ve esaslar dâhilinde gerçekleştirilmesini kabul etmiştir. Padişah Abdülmecid tarafından da onaylanan bu maddeler ilgili ülke temsilcilerine gönderilmiştir¹⁴.

Bulwer'in kredinin Fransa tarafından sağlanarak kendi nüfuzlarının azalacağı endişesiyle yaptığı girişimlere karşın Başbakan Palmerston ve Dış İşleri Bakanı Lord Russell'ın hala krediye sıcak bakmadıkları görülmektedir.

¹³ B.O.A., İ.M.M., a.b.

¹⁴ 28 Ağustos 1860, Âli Paşa'dan Sir H. Bulwer'e, "Papers relating....", BPP., a.g.s., s. 50-52; B.O.A., İ.M.M., a.b. ; B.O.A., Hariciye-Tercüme Odası (HR.TO.), Dosya 54, Gömlek 11.

Londra büyükelçisi Kostaki Musurus Bey'in Palmerston nezdinde krediye destek arayışlarından bir sonuç çıkmamıştır. Palmerston kredi için destek isteyen Kostaki Bey'e hiçbir İngiliz bakanın krediye kefalet konusunu parlamentoya teklif etmeye cesaret edemeyeceğini ve İngiliz hükümetinin bu hususta açık bir desteğinin olamayacağını bildirmiştir. Bu cevabı alan Kostaki Bey Bulwer tarafından ileri sürülen ağır şartların kabul edilmemesi konusunda İstanbul'u uyarmış, Osmanlı Devleti'nin malî iktidarsızlığının kabulü anlamına gelecek kefalet hususunun kabulü yerine dış borç alınmadan sadece gönderilecek maliye memurları aracılığıyla maliyenin bir düzene konulması konusundaki yardımın kabulünün politik olarak uygun olacağını belirtmiştir¹⁵.

Paris'te Ahmet Vefik Efendi'nin Fransa Dış İşleri Bakanı Thouvenel nezdinde yaptığı girişimler de Kostaki Bey'in elde ettiği neticeden pek farklı görünmemektedir. Lübnan'a asker gönderilmesi konuları görüşülürken Thouvenel'e Bischoffsheimlerin Paris'te yerleşik bankerler olmaması nedeniyle Péreire'in yardımı olmaksızın bu işe girişemeyeceklerini, adı geçen bankerlerin ise yüksek kâra alışmış olmaları nedeniyle krediye yanaşmadıklarını ancak Fransız hükümetinin ikramiyeli çekilişler yoluyla kredi sağlanması konusunda yardımcı olabileceğini, bu durumda Péreire'in krediye sıcak baktığını iletmiştir. Paris'e dönüşünde konuyu bizzat İmparator'a da rica edeceğini belirten Ahmet Vefik Efendi Thouvenel ile yaptığı görüşmeden olumlu netice alamamıştır. İkramiye yoluyla kredi sağlanmasına sıcak bakmayan Thouvenel İngiltere hükümeti kefil olmadığı sürece Fransız hükümetinin de bu hususa sıcak bakmayacağını bildirmiştir. Paris'te İngiliz büyükelçisi Lord Cowley ile de görüşen Ahmet Vefik Efendi Bulwer tarafından ileri sürülen şartların kabul edilmesi halinde kredinin temini konusunda yardımcı olunacağı yönünde cevap almıştır. Söz konusu hususları telgraf ile İstanbul'a ileten Ahmet Vefik Efendi finans piyasalarının çok kötü durumda olduğunu, Avusturya ve Rusya'nın giriştiği borçlanmalara pek fazla talep gelmediğini, Paris şehrinin ve demiryollarının kefaleti ile yapılan borçlanmaların bile güçlükte sağlanabildiği, Fransız hükümetinin de kendi yaptığı borçlanmalarda büyük bir sıkıntı içindeyken Fransız bakanların *"nüfuzlarını bizim yolumuza sarf etmeleri pek*

¹⁵ B.O.A., HR.TO., Dosya 54, Gömlek 11.

memûl değildir" diyerek borçlanma konusundaki ümitsizliğini ortaya koymuştur¹⁶.

Avrupa devletlerinin ortak garantisi ile kredi açılması konusuna Prusya'nın verdiği cevap da İngiltere ve Fransa'dan pek farklı değildir. Prusya'nın İstanbul'da bulunan temsilcisine Berlin'den gönderilen 3 Ağustos 1860 tarihli telgrafta finansal reformların hâlihazırda Osmanlı Devleti tarafından yerine getirilmediğinden bahsedilmektedir. Ortak garanti ile açılacak bir kredinin bu reformlar yapılmadan bir işe yaramayacağı ve boşa gideceği, bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin borcunu ödeyemez duruma gelerek borca kefil olan devletleri yük altına sokacağı ifade edilerek olumsuz yanıt verilmiştir¹⁷.

2. Paris'te Borç Bulma Girişimleri ve Mirés Borçlanması

İngiliz hükümetinin borçlanma girişimlerine başlanmasının hemen ertesinde kredi konusunda yardımcı olunamayacağını beyan edilmesi, aynı zamanda 1858 borçlanmasının opsiyonlu kısmının ilk ihraca göre oldukça düşük bir fiyattan ihraç edilmesi Osmanlı hükümetinin Londra finans piyasasından ümidini kesmesi sonucunu doğurmuştur. Önceki kısımda verilen yazışma tarihlerinden de görüleceği üzere İngiliz yetkililer 1860 yılı Haziran ayı sonu itibariyle Osmanlı hükümetine yardım konusunu kesin bir şekilde cevaplandırdıktan sonra Osmanlı temsilcileri dikkatlerini tamamen Paris finans piyasasına çevirmiştir.

Aslına bakılırsa Osmanlı hükümeti kredi görüşmelerine her iki piyasada da aynı anda başlamış görünüyor. Konu ile ilgili bilgi veren çalışmalar piyasanın muteber aktörleri olan Rothschild, Lafitte ve Péreire'in Osmanlı hükümetine borç vermeyi hemen reddettiklerini yazmakla birlikte bu hususu teyit edecek yazışmalar henüz ortaya çıkmamıştır. Ancak Bulwer Haziran 1860 tarihli (muhtemelen Haziran sonu) telgrafında İstanbul'daki krizin geçmiş olduğunu ancak Baron Rothschild'in Osmanlı hükümetine kredi açmasının çok

¹⁶ B.O.A., İrade-Hariciye (I.HR), Dosya 178, Sıra 9794.

¹⁷ Morawitz, *a.g.e.*, s. 27.

iyi olacağını yazmaktadır¹⁸. Bu kısa bilgi Osmanlı hükümetinin literatürde bahsedilen bankerler ile en azından Rothschild ile görüşüğünü teyit etmektedir.

Yukarıda da kısmen bahsedildiği üzere Osmanlı temsilcileri Paris'te yaptıkları görüşmelerde sadece Brüksel kökenli Bischoffsheim ve Parisli Goldschmidh adlı kuruluşlardan olumlu yanıt alabilmişlerdir. Bu grupla varılan anlaşmaya göre kredinin nominal tutarı 10 milyon sterlin olup, ihraç fiyatı 85 ve faiz oranı %8'dir¹⁹. Ancak kendisine kredi verecek banker bulabilme sıkıntısını atlatan Osmanlı hükümetini başka bir sıkıntı beklemektedir. İkinci kısımda belirtildiği üzere Paris piyasasında ihraç edilecek borçlanma tahvillerinin Paris Borsası'nda kotasyona alınabilmesi için Maliye Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir. Osmanlı hükümetini daha fazla sıkıntıya sürükleyerek Mirés adlı spekülâtif bir bankerle anlaşmaya itilmesine neden olan süreç ise söz konusu izin sistemidir.

Adı geçen bankerler Osmanlı hükümeti ile sözkonusu şartlarda bir kredinin sağlanması konusunda anlaşmaya vardıldıktan sonra Fransız hükümetinden ihraç edilecek tahvillerin Paris Borsası'nda kotasyona alınması için girişimlerde bulunmuşlardır. Bischoffsheim ve Goldschmidh firması tarafından Ahmet Vefik'e hitaben gönderilen 10 Temmuz 1860 tarihli yazıda Fransız hükümetinden kısa sürede olur alabilmek için kendisinin katkılarını bekledikleri ifade edilmektedir²⁰. Bunun üzerine Fransa Dışişleri Bakanı Thouvenel'den borsaya kotasyon konusunda yardımda bulunması talep edilmiştir²¹. Adı geçen bankerler tarafından Ahmet Vefik'e 16 Temmuz 1860 tarihinde yazılan diğer bir yazıda kendisinden alınan mektupta Fransız hükümetinin yardımını temin etme konusunda elde ettiği başarıyı duymaktan büyük mutluluk duyduklarını belirterek, borçlanmanın gerçekleştirilmesi için gerekli olan teknik ayrıntılara ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Bankerlere göre borçlanmanın başarıya ulaşabilmesi için borçlanma tahvillerinin primli bir şekilde ihraç edilmesi önem arz etmektedir. Bu daha önce Paris Borsası'nda

¹⁸ *Memorandum*, s. 56.

¹⁹ *Memorandum*, s. 56.

²⁰ 10 Temmuz 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidh'ten Ahmet Vefik'e, B.O.A., Hariciye-Sefaret Evrakları, 4 (HR.SFR. (4)), nr. 44/12.

²¹ 10 Temmuz 1860, 12 Temmuz 1860 (2 adet) ve 14 Temmuz 1860 tarihli yazılar, B.O.A., HR.SFR. (4), nr. 44/12.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

İspanya, Piedmont (İtalya) ve Avusturya borçlanma tahvillerinin ihracında kullanılmış olup, bu yola başvurulmaması halinde borçlanmanın gerçekleşmesi oldukça zorlaşacaktır²². Söz konusu yazışmadan birkaç gün sonra hazırlanan başka bir yazıda Fransız hükümetinin olumlu yaklaşımından bahsedilirken geriye sadece Maliye Bakanlığı'na başvurularak detayların öğrenilmesinin kaldığı belirtilmektedir²³. Ahmet Vefik'ten alınan 21 Temmuz 1860 tarihli mektuptan primli tahvil ihracına Fransız hükümetinin sıcak baktığını öğrenen bankerler işin detaylarını öğrenmek üzere gittikleri Maliye Bakanı'ndan bu şartın kabul edilemeyeceğine dair cevap almalarından dolayı büyük bir şaşkınlığa uğramışlar ve durumu hemen Ahmet Vefik'e bildirmişlerdir²⁴.

Adı geçen bankerler tarafından Ahmet Vefik'e gönderilen 7 Ağustos 1860 tarihli yazışmada Maliye Bakanı tarafından verilen red cevabının nedeni kısmen aydınlanmış görünüyor. Bankerler Osmanlı hükümeti ile Fransa hükümetinin aralarında anlaşma sağlanması ve Suriye'de barış için gerekli önlemlerin her iki tarafça alınmasının Osmanlı için borçlanma tahvillerinin halka sunulmasına imkan sağlayacağını ifade etmektedirler. Yazıda Londra Borsası'nda halen işlem görmekte olan Osmanlı tahvillerinin fiyatlarının düşük düzeylerde seyretmesi (özellikle 1858 tahvilleri) nedeniyle primli ihraç yoluna gitmenin zorunluluk arz ettiği, aksi halde fiyaskonun kaçınılmaz olacağı, Londra piyasasındaki mevcut durumun yeni bir Osmanlı tahvilinin ihracına tahammülü olmadığı önemle belirtilmektedir. Büyük sermayedarların borçlanmaya katılmamaları nedeniyle halkın teveccühünün sağlanması için primli satış yoluyla çok sayıda küçük tasarruf sahibinin borçlanmaya katılabileceği, Fransa'nın yanı sıra Almanya, Belçika, İsviçre, İtalya hatta Rusya'da bile bu yolla satış yapmanın mümkün olabileceği belirtilmektedir. Halen Paris şehrinin kendi borçlanma işlemlerini tamamlamak üzere olması nedeniyle herhangi bir rekabet durumunun oluşmayacağı, Fransız demiryolu tahvilleri ile rekabet edebilmek için cazip fiyatlandırmanın yapılması durumunda tahvillerin çekiciliğinin artacağı ifade edildikten sonra kendilerinin

²² 14 Temmuz 1860, Ahmet Vefik'ten Bischoffsheim ve Goldschmidt'e; 16 Temmuz 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidt'ten Ahmet Vefik'e, B.O.A., HR.SFR. (4), nr. 44/12.

²³ 21 Temmuz 1860 tarihli yazı, B.O.A., HR.SFR. (4), nr. 44/12.

²⁴ 23 Temmuz 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidt'ten Ahmet Vefik'e, B.O.A., HR.SFR. (4), nr. 44/12.

istediği şekil ve şartlarda yapacakları ihraca Fransız hükümeti tarafından itiraz edilecek bir hususun kalmadığı ve Osmanlı hükümetine desteğini göstermek için iyi bir fırsata sahip olduğunun altı çizilmiştir. Son olarak mevcut politik konjonktür göz önüne alındığında başka bir yolun denenmesinin başarılı olamayacağı ve tek yolun primli satıştan geçtiği ısrarla belirtilmiştir²⁵. Önceki kısımda da açıklandığı üzere kendilerinin Paris'in yerli firmaları olmaması nedeniyle Péreire'in de borçlanmaya katılması için girişimlerde bulunulmuş, adı geçen bankerin primli satışlara izin verilmesi halinde borçlanmaya katılabileceğini belirtmesine rağmen Fransız hükümetinin bu yönüme izin vermemesi üzerine Bischoffsheim ve Goldschmidth firması ile varılan anlaşma geçerlilik kazanamamıştır.

Osmanlı hükümetinin Paris piyasasında değişik bankerler nezdinde yaptığı girişimler sonuçsuz kalmış, borç sağlanması konusunda büyük bir ümitsizlik havası oluşmuştur. Genel olarak finans piyasalarının Osmanlı hükümetinden öte tüm devletler için olumsuz koşullar içermesi, buna ilave olarak Lübnan ve Şam olaylarının Avrupa kamuoyunda yarattığı infial Osmanlı Devleti için dış borçlanmayı adeta imkânsız hale getirmiştir. Ahmet Vefik Efendi İstanbul'a gönderdiği yazıda Bischoffsheim'dan dört ay önce kredi sağlanacağına dair vaat alındığını ancak gelinen noktada borçlanma işinin başarıya ulaşmasının imkânsızlığını dile getirmektedir²⁶.

Borçlanma konusunda ümitlerin sönmeye yüz tuttuğu 1860 yılı Ekim ayında Selanikli tüccar Djek Abbot'un oğlu Osmanlı hükümetine kredi teklif etmiştir. Bu tüccar tarafından yıllık %6 faiz ve beş senede ödenmek üzere 70-80 ihraç fiyatı²⁷ üzerinden nominal 2.000.000 lira tutarında kredi teklifinde bulunulması bir anda borçlanma konusunda ümitlerin yeşermesine yol açmıştır. Söz konusu krediden sağlanacak yaklaşık 1.500.000 lira, her ne kadar acil ödenmesi gereken tutarları karşılamakta yetersiz kalacağı düşünülmekle birlikte,

²⁵ 7 Ağustos 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidth'ten Ahmet Vefik'e, B.O.A., HR.SFR. (4), nr. 44/12

²⁶ B.O.A., I.H.R., Dosya 178, Stra 9794.

²⁷ Tahvil ihraç fiyatları için kullanılan bu rakamların anlamı şudur: 100 lira veya sterlin nominal değere sahip olan bir tahvil yatırımcılara arz edilirken 70 lira veya sterline iskontolu olarak satılmakta vade geldiğinde tahvili elinde bulunduran yatırımcıya 100 lira veya sterlin tutarında ödeme yapılmaktadır.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

hiçbir yerden kredi sağlanamayan bir ortamda önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Bu arada kredi bulma konusunda kendisine yetki verilen George Court'dan, içlerinde ünlü Rothschild ailesinin de bulunduğu birtakım bankerlik kuruluşlarından ihraç fiyatı 50 olmak üzere %6 faiz ve 36 yıl vade üzerinden 16.000.000 lira kredi temininin mümkün olabileceğine dair haberlerin ulaşması Osmanlı bürokratlarına biraz nefes aldirmiştir. George Court'un söz konusu işlemlerin birkaç güne kadar netleşeceğini bildirmesi üzerine Abbot adlı tüccara da bu işlemin neticesine göre cevap verilmesi kararlaştırılmıştır²⁸.

Court tarafından kredi temin edileceğinin bildirilmesine karşın hangi bankerle anlaşma sağlandığı hususu bir müddet belirsizliğini korumuştur. Bulwer 7 Kasım 1860 tarihli yazısında Paris'te Osmanlı büyükelçisinin nominal 16.000.000 sterlin tutarında bir kredi anlaşması imzaladığını, bu krediden sağlanacak tutarın ise 8.000.000 sterlin olduğunu, Osmanlı maliyesini iyice uçurumun kenarına itecek bu kredi için özel bir karşılık gösterilmediğini belirtmektedir. Osmanlı hükümeti açısından gelinen noktada kredi koşullarının ağırlığından daha çok para temininin öncelik kazandığı, bu nedenle alınan kredi karşılığında kabul edilen ağır şartların sürpriz olmadığı yorumu yapılmıştır. Lord Cowley da aynı şekilde 15 Kasım 1860 tarihli yazısında kredinin tutarının 400 milyon frank olduğu ve %6 faiz içerdiği, fiyat olarak 53 üzerinden ihraç edilecek tahviller sonucunda Osmanlı hazinesine söz konusu tutarın yarısından daha az bir tutarın gireceğini belirterek kredinin hangi bankerlik kuruluşu tarafından sağlandığı konusunda bilgi vermemektedir. Ancak Bulwer 7 Kasım 1860 tarihli telgrafının hemen ardından kredi sözleşmesinin bir nüshasını temin ederek Londra'ya aynı gün gönderdiği ikinci telgrafında Osmanlı hükümetinin Mirés adlı kişiyle sözleşme imzaladığını bildirmiştir²⁹.

İngiltere'de, Osmanlı hükümetinin Paris'te kredi pazarlıkları yaptığı basına yansımakla birlikte konu hakkında fazla bilginin bulunmadığından şikâyet edilmektedir. Kredi görüşmelerinin Ekim ayı boyunca devam etmesi ve sözleşmenin 30 Ekim 1860 tarihinde imzalanmasına karşın İngiliz basınında Mirés'nin isminin zikredilmesi Bulwer'in telgrafıyla aynı tarihidir. The Times'ın 7 Kasım tarihli nüshasında kredi konusunda Mirés and Co.'nun aktif

²⁸ B.O.A., Divanı Hümayun Amedi Kalemi (A.AMD), Dosya 93, Gömlek 43.

²⁹ Memorandum, s. 59.

bir şekilde çalıştığından bahsedilmektedir³⁰. Aynı gazetenin takip eden günlerde yayınlanan nüshalarında kredi hakkında çok az bilgi verilmekte olup kredi anlaşmasının yapıldığına ilişkin bilginin 22 Kasım 1860 tarihinde kamuoyu ile paylaşıldığı görülmektedir³¹. Kredinin şartlarına ilişkin ayrıntılı sirküler ise ancak 12 Aralık 1860 tarihinde yayınlanabilmiştir³².

Kamuoyuna belirli bir gecikme ile yansımaya karşın kredi sözleşmesi Court tarafından 30 Ekim 1860 tarihinde imzalanarak onaylanmak üzere Ahmet Vefik Efendi aracılığıyla İstanbul'a gönderilmiştir³³. Kredi sözleşmesinin içerdiği şartlar incelenerek, yapılan anlaşmanın ihraç fiyatı ve faiz maddeleri dışında Court'a verilen yetkinin sınırları içerisinde gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. İhraç fiyatının düşük olması (53,75), %6 faiz ve %1,5 komisyon hususları içinde bulunulan durum nedeniyle mecburen katlanılması gereken hususlar olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı bürokratlarının en çok hassasiyet gösterdikleri nokta ise krediye karşılık gösterilen gelirlerin tahvil sahipleri adına İstanbul'da bulunacak bir komisyona teslim edilecek olmasıdır. Kredi sözleşmesinin 12. maddesinin 6. bendinde yer alan "*fâiz ve re'sil'l-mâl mahsûbâtına karşılık gösterilecek vâridâtın beher sene hîn-i müzâyesinde mukrızların müntahabları olacak mültezim ve müte'ahhidlerin sâirlerine tercih olunması*" ifadenin kabulü halinde ileride birtakım sakıncaların ortaya çıkmasına neden olabileceğine dikkat çekilerek bu bendin tamamının çıkarılması, bu mümkün olmadığı takdirde tadili yoluna gidilmesi üzerinde fikir birliği oluşmuştur³⁴.

Osmanlı bürokratlarının söz konusu hassasiyeti sadece Mirés sözleşmesi sırasında ortaya çıkan bir durum değildir. 1854 ve 1855 yılında Kırım Savaşı sırasında alınan kredilerin harcama yerlerinin kontrolü için yabancı komiserler görevlendirilmesi, 1858 yılında ise alınan borç için karşılık gösterilen gelir kaynaklarından sağlanan tutarların tahvil sahipleri adına İstanbul'da bulunacak yetkililere teslim edilmesine dair kredi şartları Osmanlı bürokratlarının devletin

³⁰ *The Times*, 7 Kasım 1860.

³¹ *Adı geçen gazete (a.g.g.)*, 9 Kasım 1860, 10 Kasım 1860, 13 Kasım 1860, 23 Kasım 1860.

³² *a.g.g.*, 13 Aralık 1860; "The New Turkish Loan", *Banker's Magazine-London (BML)*, Ocak 1861, s. 24-25.

³³ B.O.A., İ.H.R., Dosya 179, Sıra 9921; HR.SFR. (4), no: 40/71.

³⁴ B.O.A., İ.H.R., Dosya 332, Sıra 21396.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

bağımsızlığına hanel getireceği kaygısıyla şiddetle karşı çıktıkları konular olmuştur. İngiltere ve Fransa ile tahvil sahipleri tarafından ileri sürülen bu şartları Osmanlı bürokratları içinde bulunan finansal darlıklar nedeniyle kerhen kabul etmişler, ancak söz konusu kontrol ve teslim ilişkilerin fiili olarak uygulanmasında ayak diremişlerdir³⁵. Aynı şekilde Mirés borçlanması nedeniyle karşılarına çıkan bu konuya benzer bir refleksle karşı çıkmaları doğal görünmektedir.

İtiraz edilen ikinci önemli husus ise ödenecek %1,5 oranındaki komisyona ek olarak ödenmesi istenen %1 komisyondur. Bischoffsheim ile yapılması düşünülen sözleşmede %1,5 oranındaki komisyon ödenmesi şartının bulunduğu ancak bu sözleşmeden farklı olarak Mirés sözleşmesinde fazladan %1 komisyon ödenmesine ilişkin şart bulunmaktadır. Bu şartın külliyetli bir miktar masrafa yol açtığı ve 36 yıllık sürede 90.000 kese (45.000.000 kuruş) kadar bir tutarın hazine tarafından ödenmesi gerekeceği belirtilerek, sözleşmeden çıkarılması talep edilmekte ancak bu yüzden sözleşmenin feshine yol açılmaması da istenmektedir. İki madde üzerine yapılan itirazlar Osmanlı temsilcileri tarafından karşı tarafa iletilmiştir. İstanbul'da görev yapacak komisyon hususunda belli bir yumuşama kaydedilirken %1'lik komisyon hususu tasvip görmemiştir. Bunun üzerine kredi sözleşmesi onaylanmak üzere 4 Kasım 1860 tarihinde Paris'ten İstanbul'a gönderilmiştir³⁶. Padişah tarafından kredi sözleşmesinin 15 Kasım 1860 tarihinde onaylandığına ilişkin yazılı açıklama yapılmış, 19 Kasım 1860 tarihinde sözleşmenin onaylandığına dair irade çıkarılmıştır. İmzalanan bu kredi sözleşmesi ile nominal tutar 400 milyon frank (16 milyon sterlin) olup hazineye girecek tutar 215 milyon franktır (8,6 milyon sterlin). Kredinin faizi yıllık %6 olup 18 ay içinde krediye aracılık edenler tarafından taksitler halinde 90 gün vadeli poliçeler şeklinde veya nakit olarak Osmanlı hazinesine ödenecektir³⁷.

Osmanlı hükümeti kredinin anapara ve faizlerinin düzenli olarak ödenmesini temin amacıyla 141.081.543 kuruşluk (32.064.000 frank) bir gelir

³⁵ Bkz. Şevket Kamil Akar ve Hüseyin Al, *Osmanlı Dış Borçları ve Gözetim Komisyonları, 1854-1856*, İstanbul 2003, s. 13-25; Hüseyin Al, a.g.t., s. 121-170.

³⁶ B.O.A., İ.H.R., Dosya 332, Sıra 21396.

³⁷ B.O.A., İ.H.R., a.b.; B.O.A., Name-i Hümayun (N.H.), No: 12/2, s. 215; HR.SFR. (4), nr. 40/71.

kaynağını karşılık göstermiştir. Söz konusu karşılığı oluşturan gelir kalemleri ise İzmir ve Beyrut ve bağlı gümrüklerinin 1276 (1860-61) senesine mahsuben varidat bakayaları; Selanik, Draç, Yanya, Avlonya, Yenişehir, Bosna ve Hersek, Süne gümrükleri varidatı; Ahyolu Tuzluluk ve Selanik rüsumatı; Midilli, Girit Ceziresi, Trablusgarp, Erzurum gümrükleri hasılatı; Kıbrıs Ceziresi gümrüklerinin 1276 (1860-61) senesi hasılatı; Filibe'nin gülyacağı rüsumatı; 1860 yılı Martından itibaren Bursa ve bağlı yerlerin harir (ipek) aşar ve gümrük hasılatı; Edirne Eyaleti'nin 1275 (1259-60) senesi harir aşarı; Midilli, Karesi ve İzmir'in zeytinyağı aşarı, 1862 senesi Martından itibaren Samsun ve bağlı yerlerin tütün resmî, gümrük ve aşarı; tuzluların bedel-i iltizamı ile Anadolu ve Rumeli duhân (tütün) rüsumatıdır. Kredinin vadesi 36 yıl olup Osmanlı hazinesine senelik maliyeti 27.360.000 franktır. Bu tutarın yarısı her bir altı ayın sona ermesinden bir ay önce tahvil sahipleri veya temsilcilerine teslim edilecek, kredinin ilk taksitinin Osmanlı hazinesine ödenmesiyle faiz işlemeye başlayacaktır³⁸(Ek: 2).

Kredi sözleşmesinin imzalandığına dair haber Londra büyükelçisi Kostaki Musurus Bey'e bildirilmiştir. Konuyu 22 Kasım 1860 tarihinde Lord Russell'a ileten Musurus Bey sözleşmenin oldukça ağır şartlar altında yapıldığına dair bir cevapla karşılaşmıştır. Lord Russell bu ağır borçlanmanın maliyeye getireceği yükün ancak yeni gelir kalemleri yaratılması, masrafların azaltılması ve maliyenin düzenli bir şekilde izlenebilmesi için bütçe hazırlanmasıyla hafifletilebileceğine değinmiştir. Musurus Bey ise Osmanlı hükümetinin bugün olduğu gibi gelecekte de bu hususlara gereken özeni göstereceğine dair teminat vermiştir³⁹.

Kredi sözleşmesinin onaylanmasından sonra 1 Aralık 1860 tarihli irade ile dördü İstanbul, dördü Londra ve diğer dördü Paris'te olmak üzere 12 kişilik bir komisyonun kurulmasına karar verilmiştir. Mirés Fransız hükümetinin borçlanmanın yanında olduğu yönünde kamuoyu oluşturmak gayesiyle Fransa hükümetince İstanbul'a gönderilen ve Meclis-i Hazain'de üye olarak görev yapan Marquis de Plæuc ile Galata sarraflarından César Arlaud, Tubini ve

³⁸ B.O.A., N.H., a.s.

³⁹ B.O.A., İ.H.R., Dosya 180, Sıra 10007.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

Zarifi'yi önermiştir⁴⁰. Adı geçen üyeler Osmanlı hükümeti tarafından kabul edilmiş olmakla birlikte Marquis de Plæuc Fransa hükümeti tarafından kendisine izin verilmesi halinde bu görevi kabul edebileceğini beyan etmiştir. Marquis de Plæuc için Fransa'dan gelecek cevabı beklerken Osmanlı hükümeti Tubini ve Zarifi'nin yerine daha muteber buldukları David Glavany ve Charles Hanson'un tayin edilmesini uygun bulmuştur. İstanbul'da görev yapacak olan üyeler kredinin yıllık anapara ve faiz ödemesi için gereken 27.360.000 frankın teslim alınarak krediye aracılık edenlere teslim edilmesini sağlayacaklardır. Paris'te senatör Kont Siméon, bankacı ve Babıali'nin Paris konsolosu Donon, Société Générale du Crédit Industriel et Commercial yönetim kurulu başkan yardımcısı Lichtlin ve Fsidore (?) Fould; Londra'da ise Bank of Turkey yöneticileri Russell Ellice, William Gladstone, G. Gordon ve E. Rodocanachi'den oluşan ekipler İstanbul'dan gelen tutarı tahvil sahiplerine dağıtmakla görevli olacaklardır⁴¹. Fransız Dış İşleri Bakanı Thouvenel'e hitaben hazırlandığı anlaşılan 3 Aralık 1860 tarihli bir yazı ile kredi anlaşmasının yapıldığı belirtilerek tahvillerin Paris Borsası'na kote edilmesi için izin istenmiştir⁴².

Sözleşmenin imzalanmasına ilişkin işlemlerin tamamlanmasından sonra Mirés başta kendi elinde bulunan yayım organları aracılığıyla halkın krediye katılımını artırmaya yönelik yayınlar yapmaya başlamıştır. Kendisine ait Le Constitutionnel'de yayınladığı Osmanlı Devleti'nin mevcut malî durumuna ilişkin haberde Türkiye'nin gelişme vaat eden bir ülke olduğunu vurgulayarak Avrupa ailesinin bu yeni üyesine açılacak krediye katılım için çağrı yapmıştır. Aynı haberde Osmanlı Devleti'nin toplam borcunun 31 milyon sterlini aşmadığı, toplam mal ithalatının 9 milyon sterlininin İstanbul'a yapıldığı ve bu şehrin Avrupa'nın önde gelen ticaret merkezlerinden biri olduğu, Avrupa ülkelerinde vergi yükünün (İngiltere için 2 sterlin 4 şilin, Avusturya için 1 sterlin 4 şilin) oldukça yüksek olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde kişi başına vergilemenin sadece 8 şilin olduğundan bahsederek bu ülkenin büyük

⁴⁰ B.O.A., A. AMD., Dosya 72, Gömlek 63; İ.HR., No: 10553.

⁴¹ B.O.A., İ.HR., Dosya 180, Sıra 10022; HR.TO., Dosya 435, Sıra 6; HR.SFR.(4), no: 40/71; The Times, 13 Aralık 1860.

⁴² Dış İşleri Bakanı Thouvenel'e hitaben kaleme alınan 3 Aralık 1860 tarihli yazı, B.O.A., HR.SFR. (4), nr. 44/12.

gelecek vaat ettiği belirtilmektedir⁴³. Diğer taraftan ihracına aracılık edeceği Türk tahvilleri için Fransa imparatorundan imtiyaz aldığına, hatta daha da ileri giderek Türk hükümetinin kendisi üzerine 400.000 sterlinlik poliçe çektiğine dair haberler yayınlanmıştır⁴⁴. The Times gazetesinin 13 Aralık 1860 tarihli nüshasında yayınlanan kredi sirkülerine göre 16 milyon sterlin tutarındaki kredinin 5 milyon sterlin kısmının Londra piyasası için ayrıldığı belirtilmektedir. Tahvillerin ihraç fiyatı Osmanlı hükümetine yapılacak ödemeler için 53 sterlin 10 şilin olarak belirlenirken Londra piyasası için ihraç fiyatının 59 sterlin 15 şilin olarak belirlenmesi piyasanın dikkatini çekmiştir. Aynı tarihlerde daha sağlam bir karşılığa sahip olan 1858 kredisine ait tahviller Londra borsasında 58 ½ sterline satın alınabilmektedir. İhraç edilecek tahvillerin itibari değerleri 500 frank veya 20 sterlin olarak belirlenirken bunların satış fiyatları 312 frank 50 santim veya 12 sterlin 10 şilindir. Kredinin taksitlerinin ödenme vakitleri ise şu şekildedir⁴⁵: %20 si başvuru esnasında; %16 sı on gün içinde; %16 sı 30 Ocak 1861 tarihinden önce; %16 sı 28 Şubat 1861 tarihinden önce; %16 sı 31 Mart 1861 tarihinden önce; %16 sı 30 Nisan 1861 tarihinden önce.

Fransa'da oluşturulan kamuoyu nedeniyle yoğun bir ilginin olduğu bahsedilen kredi Londra'da gereken ilgiyi görmemiştir⁴⁶. Ancak daha sonraki günlerde yayınlanan haberlerde Paris'te krediye ilginin söylendiği kadar yoğun olmadığı, Baron Pontolba'nın Mirés'ye karşı uzun süredir beklenen hareketinin kamuoyuna yansımaması için uzlaşma girişimlerinde bulunulduğundan bahsedilmektedir⁴⁷. Bu arada gerek Paris gerekse Londra Borsası'nın çeşitli siyasi haberlerle düşüşe geçmesinin yeni Türk kredisinin başarısını oldukça şüpheli hale getirdiğine dair yorumlar da yapılmaktadır⁴⁸. Yılısonu yaklaşırken Mirés ile ilgili yolsuzluk olayları daha ciddi şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Mirés ile Pontolba arasında Roma demiryolu hisseleri nedeniyle başlayan uyuşmazlık, Pontolba'nın Mirés'yi dolandırıcılıkla itham etmesi ile

⁴³ The Times, 10 Aralık 1860.

⁴⁴ a.g.g., 12 Aralık 1860.

⁴⁵ a.g.g., 13 Aralık 1860.

⁴⁶ a.g.g., 15 Aralık 1860.

⁴⁷ a.g.g., 19 Aralık 1860.

⁴⁸ a.g.g., 21 Aralık 1860; "New Turkish Loan", *The Economist*, 22 Aralık 1860.

1860-61 SURİYE BUNALIMI VE MIRÉS BORÇLANMASI

mahkemeye taşınmıştır⁴⁹. Zirveye hızlı bir şekilde tırmanan ve zenginliğinin doruğundayken gelen bu ihbar Mirés için sonu hapishanede biten bir süreç başlatmıştır. Pontolba'nın ihbarı üzerine Mirés'nin şirketi Caisse Générale des Chemins de Fer'in bürolarına mahkeme tarafından el konulmuş ve defterleri mühürlenmiştir. Suçlamalara karşı çıkan Mirés 1.400.000 frank tutarında ödeme yaparak defterlerdeki mühürlerin kaldırılmasını sağlamış ve Şubat (1861) ayının başlarına kadar nefes almıştır. Ancak davaların tekrar açılması üzerine şirketlerine ve defterlerine el konulmuş ve 17 Şubat 1861 tarihinde tutuklanarak Mazas hapishanesine gönderilmiştir⁵⁰.

Baron Pontolba'nın ihbarı ile kamuoyuna yansıyan olaylara karşın Mirés'nin krediye ilişkin yayın yapmaya devam ettiği görülmektedir. Ancak krediye yapılan kayıtlara ilişkin gelen haberler hiç de iç açıcı değildir. Paris'ten alınan haberlere göre krediye bazı başvuruların yapıldığı, bunların genelde diğer bölgelerden geldiği ancak daha sonra yavaşladığı belirtilmektedir. Kredinin başarıya ulaşacağı düşüncesi ile İstanbul'daki bankerlerin Mirés üzerine poliçe çekmeye başladıkları ve Londra'ya havale ettiklerinden bahsedilmektedir⁵¹. Krediye katılım tarihi dolmadan Osmanlı hükümetinin kredi taksitine mahsuben Mirés üzerine poliçe çekilmesine onay vermesi Mirés kredisinin tasfiyesini daha karmaşık hale getirmiştir. Londra piyasasında krediye katılım için belirlenen 5 Ocak tarihi yaklaştıkça krediye ilişkin ilanlar hala yayınlanmaya devam etmektedir⁵². Krediye katılımın oldukça düşük tutarlarda seyretmesi katılım süresinin mecburen uzatılması sonucunu doğurmuştur. İlk deklare edilen katılım süresinin bitmesine bir hafta kala 5 milyon sterlin ayrılan Londra piyasasında krediye katılım tutarı ancak 120.620 sterlin rakamına ulaşabilmiştir. Krediye katılım süresi uzatılırken bir taraftan da krediyle ilgili olumsuz yayınlar devam etmekte; Osmanlı Devleti'nin çok ağır bir borçlanmaya girdiğini buna karşın krediye aracılık eden Mirés'nin bu işten çok yüksek kâr edeceğinden

⁴⁹ *The Times*, 25 Aralık 1860; "Arrest of a Millionaire", *Harper's Weekly*, 16 Mart 1861.

⁵⁰ "Adventures of Mirés", *BML*, Kasım, 1861, s. 338-347. Bu makalenin Türkçesi için bkz. "Banker Mirés'in Maceraları", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı: 35, Yıl: 2004 (Mart-Nisan), s. 88-93; "The Failure of Mirés", *Harper's Weekly*, 23 Mart 1861; "How Mirés Was Arrested", *Harper's Weekly*, 30 Mart 1861.

⁵¹ *The Times*, 27 Aralık 1860.

⁵² a.g.g., 27 Aralık 1860; 1 Ocak 1861.

bahsedilmektedir⁵³. 1860 yılının genel bir değerlendirmesinin yapıldığı The Times gazetesinin 1 Ocak 1861 tarihli nüshasının "Money Market and City Intelligence" bölümünde Türk kredisinin Londra'da başarısızlığa uğradığı belirtilmektedir. Katılım süresinin bitmesiyle birlikte bu durum daha da netleşmiş, Mirés'nin taahhüt ettiği tutarları karşılayabilmesi için birtakım finansal kombinasyonlara gideceği yorumları yapılmaya başlanmıştır⁵⁴. Krediyeye katılım süresinin dolmasından sonra çok parlak olmayan bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir. Piyasada dolaşan haberlere göre toplam tutarı 16 milyon sterlin olan krediyeye Fransa'da sadece 5 milyon sterlinlik bir katılım gerçekleşirken, kalan 11 milyon sterlinin ise Crédit Industriel, Almanya, Fransa ve Osmanlı Devleti'nde bulunan diğer finansal kuruluşlar tarafından 53 ½ fiyatından satın alınacağı ifade edilmektedir⁵⁵.

Bu söylentiler fiyasko ile sonuçlanan kredi işleminin üzerine örtmeye yetmediği gibi Mirés'nin tutuklanması ile işlerin daha da karışmasına yol açmıştır⁵⁶. Galata bankerlerine olan borçların Mirés kredisinden sağlanacak tutarlar ile kapatmayı düşünen Osmanlı hükümeti ile devletten sağlayacakları tutarlar ile Avrupa'ya olan borçları ödemeyi planlayan Galata bankerlerinin planları Mirés'nin tutuklanması ve cezaevine konulması ile tam bir kâbusa dönüşmüştü: Londra, Marsilya ve İstanbul'da bulunan Rum ticaret evlerinin zincirleme iflasları birbirini izlemiştir. Ayrıca uluslararası piyasalarda işlem gören Osmanlı tahvil fiyatlarında dalgalanmalar yaşanmıştır (Ek:3)⁵⁷.

3. Mirés Kredisinin Tasfiyesi

Kredinin başarıya ulaşamaması üzerine ilk sıkıntı Mirés tarafından kredi taksiti olarak Osmanlı hükümetine teslim edilmesi gereken tutarların ödenmesinde ortaya çıkmıştır. Sıkıntının İstanbul'a yansımaları üzerine Osmanlı hükümeti krediyeye aracılık edenlerden teminat talep etmiştir. Bu konuda yazılan

⁵³ a.g.g., 28 Aralık 1860; "Masrafları Kısıtlım", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı 30, Yıl: 2003 (Mayıs-Haziran), s. 87-88.

⁵⁴ a.g.g., 1 Ocak 1861; 5 Ocak 1861.

⁵⁵ a.g.g., 8 Ocak 1860.

⁵⁶ "Failure and Arrest of M. Mirés", *BML*, Mart 1861, s. 204-205.

⁵⁷ Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, "Tanzimat Dönemi Finansal Krizler, 1840-75", Devam eden çalışma.

mektuba Court, Mirés'nin kredi işinde ortaya çıkan sorunları yoluna koymak için uğraştığını, daha önce teslimi yapılan birinci taksitin arkasından ikinci taksitin de kısa bir süre içinde tesliminin yapılacağı yönünde cevap vermiştir. Mirés geri kalan dört taksitin Osmanlı Devleti'nin de uygun göreceği üzere Galata bankerlerinin kendi üzerine poliçe çekmeleri yoluyla tesviye edileceğini bildirmiştir. Osmanlı hükümeti ise zaten yapılan bu istikrazın hazinenin ihtiyaçtan dolayı devlet dairelerine verilmeyip biriken tahsisatlar ile Galata bankerlerine olan borçların ödenerek bunlara temlik edilen devlet gelirlerinin kurtarılmasının hedeflendiğini belirterek, bu işin düzenli bir şekilde yapılmasının önemli olduğunu Court'a bildirmiştir⁵⁸.

Ancak Mirés'nin Şubat (1861) ayının ortalarında hapse girmesi ile hedeflenen bu plan gerçekleşmemiştir. Mirés'nin aleyhine davaların açılması ile birlikte Fransız hükümeti olaya el koymuş ve Banque de France direktörü Count de Germiny ile Société Générale de Crédit Industriel et Commercial direktörü M. d'Audiffret Mirés'nin en büyük şirketi olan Caisse Générale de Chemins de Fer'in hesaplarının araştırılması konusunda tam yetkili olarak atanmıştır. Bu aşamada adı geçen şirketin taahhütlerinin hangi boyutta olduğuna ve Türk kredisinin ne şekilde sonuçlandırılacağına dair bir açıklama yapılmamıştır⁵⁹. Kovuşturmanın devam etmesi nedeniyle ödemeler askıya alındığı gibi olayla bağlantılı görülen kişiler de tutuklanmaya devam etmiştir⁶⁰. Mirés soruşturmasının giderek derinleştirilmesi, hatta kimseyle görüştürülmemesi, konunun Fransız parlamentosuna taşınması⁶¹ bu krediden umudun kesilmesine neden olmuş ve kredinin tasfiyesi için girişimlere başlanılmıştır.

Soruşturmanın devam etmesi nedeniyle krediye ilişkin muhasebe kayıtlarına ulaşmakta güçlük yaşanmıştır. Ahmet Vefik Efendi şahsi girişimleri sonucu Count de Germiny'den istikraza ilişkin kayıtları elde etme imkânına kavuşmuştur. Kayıtlar üzerinde yapılan incelemede yaklaşık 102.000 tahvilin satıldığı, 500 frank nominal değerli tahvilin 312 franktan kamuya satılması sonucunda 32 milyon frank civarında hasılat elde edildiği ortaya çıkmıştır. Söz konusu rakamdan Mirés tarafından daha önce teslimatı yapılan 25 milyon frank

⁵⁸ B.O.A., A.AMD., Dosya 93, Gömlek 73.

⁵⁹ The Times, 20 Şubat 1861.

⁶⁰ a.g.g., 21 Şubat 1861.

⁶¹ a.g.g., 1 Mart 1861; 8 Mart 1861.

düşüldüğünde geriye 7 milyon frank kalmaktadır. Söz konusu tutar ise tahvillerin hamillerine teslimi ile tahsil edilebilecektir. Ahmet Vefik Efendi yazdığı mektupta imzalanan sözleşme gereği bu tutardan Mirés'ye ödenmesi gereken komisyonların düşülmesi ve bunun karşılığında sözleşmenin feshine Babıâli tarafından izin verilmesi halinde Mirés'nin şirketi iflas yoluna gitmeyip elindeki tahvilleri başka bir şirkete rehnederek 7 milyon frank borç sağlanabileceği, bu tutara 3-4 milyon frank eklenmesi durumunda İstanbul'dan çekilen poliçelerin ödenebileceğini belirtmektedir. Aksi takdirde şirket iflasa gideceği gibi poliçeler İstanbul'a geri gönderileceğinden, bunun doğuracağı sıkıntılar bir tarafa, hazine fazladan 6-7 milyon frank tutarında zarara uğrayacaktır⁶².

Ahmet Vefik Efendi'nin bu önerisine karşın Osmanlı Devleti için Paris piyasasından bir frank dahi borç almanın çok zor olduğu görülmektedir. Parisli bankerler Fransız hükümetinin açık taahhüdü olmadan kredi vermeye yanaşamayacaklarını bildirmekte, Crédit Industriel et Commercial ise hükümetin kendisini bu hususta görevlendirmesini ve tahvillerin Paris Borsası'na kotasyonunu şart koşmaktadır. Bu taleplere karşın Fransız hükümeti Osmanlı maliyesi hakkında pek iyi haberler gelmediğini bahane ederek bu tür bir girişime sıcak bakmamaktadır. Poliçeleri karşılıksız kalan tüccarların ve tahvilleri satın alan halkın artan baskısı karşısında geri adım atmak zorunda kalan Fransız hükümeti adı geçen şirketi kredinin tasfiyesi konusunda görevlendirmiştir. Ancak borsaya kotasyona izin verilmemesi ve Mirés'nin şirketlerine ait varlıkların sadece istikrazdan elde edilen hâsıllardan oluşmaması ve bu işlemlerin muhasebesinin kesinleşmeden şirket mevcutlarından ödeme yapılamayacağına dair emir verilmesi üzerine bu iş yarım kalmıştır. Yüklü miktarda poliçelerin vadesinin yaklaşması ile tırmanan gerilim konsolos Donon'un Mirés'nin şirketinin iflasına hükümleneceği ve bunun tek sorumlusunun ise Fransız bakanların olduğunu halka ilan edeceğine dair resti ile çözüme kavuşmuştur. Ahmet Vefik Efendi'nin de yaşadıkları tüm engelleri İmparatora anlatması sonucunda Mirés şirketinin aktiflerinden yeterli tutarın alınmasına ve borsaya kote edilmesine izin çıkmıştır. Bu izin çerçevesinde

⁶² B.O.A., İ.H.R., Dosya 183, Sıra 10204.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

Count de Germiny ile Crédit Industriel et Commercial bir senet düzenleyerek poliçelerin ödenmesi sağlanmıştır⁶³.

Court'dan alınan 29 Mart 1861 tarihli mektupta 24 ve 26 Mart tarihinde vadeleri dolan poliçelerin ödendiği, vadeleri 16 Nisan'da dolacak 981.111 frank 11 santim değerindeki poliçelerin ise vadesinde tediye edileceği bildirilmektedir. Aynı yazıda Court, hukuki konularda ihtilafların çözümünde yardımcı olan dört avukat için 11.000 frank tutarında bir ödemenin kendisi tarafından yapılmasına izin verilmesini talep etmektedir⁶⁴.

Mirés'nin hapis süresinin uzayacağına anlaşılması üzerine kredi nedeniyle ileride doğabilecek sıkıntıların giderilmesi ve kredinin tasfiyesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede telgraf müdürü David Efendi geçici olarak Paris'e gönderilmiş, görev süresinin bitimine kadar aylık 4.000 frank maaş ödenmesine karar verilmiştir⁶⁵.

Kredinin geri ödemesi Crédit Industriel et Commercial aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Her yıl taksit tarihlerinde çekilecek kuraya isabet eden tahvillerin anapara ödemelerinin ödeme tarihinden bir ay önce bu şirkete teslim edilmesi kararlaştırılmıştır. Adı geçen şirket her taksit döneminden bir ay önce paranın yatırılması konusunda Paris sefaretine yazı yazacaktır. Bu çerçevede Mirés kredisine ilişkin ödemeler 1861 Temmuz ayında kurası çekilen 412 adet tahvil ile başlamış, bunu 13 Ocak 1862'de yapılan 426 adet tahvilin ödemesi ve diğerleri izlemiştir⁶⁶.

Muharrem Kararnamesi öncesine gelindiğinde ise Ramazan tahvilleri dâhil Mirés kredisine ait kurası çıkıp ödenmemiş veya kurası çıkmış tahvillerin toplam değeri 1.654.030 sterlidir. Kararname ile yapılan yeniden yapılandırma sonucu Mirés kredisinden kaynaklanan borç tutarı 1.044.201 sterline

⁶³ B.O.A., I.HR., a.b.; HR.SFR. (4), Germiny, Court, M. d'Audiffret ve Gauchier arasında 14 Mart 1861 tarihinde imzalanan anlaşma ve ilgili yazılar, nr. 44/12.

⁶⁴ B.O.A., I.HR., No: 10259.

⁶⁵ B.O.A., A.AMD., Dosya 93, Gömlek 93.

⁶⁶ B.O.A., HR.TO., Dosya 72, Gömlek 63; Dosya 93, Gömlek 62; Dosya 73, Gömlek 19; Dosya 73, Gömlek 49; Dosya 76, Gömlek 3; Dosya 77, Gömlek 10; Dosya 78, Gömlek 1; Dosya 117, Gömlek 106; Dosya 118, Gömlek 18; I.DH., Dosya 12, Gömlek 34380; Maliye Ahkam Defterleri (MAD), Dosya 1, Gömlek 13629; Dosya 1, Gömlek 13629; No: 8967, s. 4, 7.

düşürülmüştür. Bu krediye ait toplam birikmiş faiz tutarı 620.406 sterlin olup bu tutar ise 94.900 sterline indirilmiştir⁶⁷.

Mirés kredisinin akim kalması sonrasında karşılaşılan diğer bir sorun ise basılan ancak satılamayan tahvillerin ne yapılacağına ilişkindir. Halka arz öncesinde kredi için beher adedi 500 frank olan 800.000 adet tahvil basılmıştır. Ancak satılan tahvil sayısının 101.861 de kalması üzerine 14 Mart 1861'de imzalanan mukavele ile tahvil sayısının satış rakamına (50.930.500 frank) indirilmesine karar verilmiştir. Paris sefaretine atanan Mehmed Cemil Paşa göreve geldiğinde Mirés istikrazına ilişkin tahvillerin sefarette orada burada süründüğünü görerek toplatılıp saklanmasına karar vermiştir. Durumun sakıncalı olduğunu bildiren 24 Nisan 1863 tarihli bir yazıyı ise Hariciye Nezareti'ne göndermiştir⁶⁸. Tahvillerin basımını yapan Paul Dupont Matbaası ile temasa geçilerek bu matbaa tarafından 120.000 adet tahvilin basıldığı öğrenilmiştir. Bunlardan piyasaya sürülmeyen tahvillere numara verilerek kabartma damga vurulmuştur. Bu tahvillerden piyasaya sürülmeyenler Hariciye Nazırı Âli Paşa'nın emri ile imha edilmiştir⁶⁹.

4. Mirés Fiyaskosuna Yönelik Değerlendirmeler

Çalışmanın başından bu yana ele alınan konular bir araya getirildiğinde Mirés borçlanmasının görüldüğünden daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Konuyu karmaşık hale getiren başlıca faktör ise kredi görüşmelerinin yapıldığı dönemde Suriye olaylarının patlak vermesi ve uluslararası siyasi bir sorun haline dönüşmesidir. Konunun ele alınışı açısından Osmanlı hükümetini dış borçlanmaya sevk eden nedenler ile borçlanmanın fiyaskoya dönüşmesi sonrasında ortaya çıkan ticari kriz konuları yeterince açıktır. Osmanlı hükümeti Kırım Savaşı ile birlikte artan iç borçları döndürebilmek ve 1860 yılı Aralık ayında vadesi dolan 3 milyon sterlin tutarındaki hazine bonolarını ödeyebilmek için uluslararası finansal piyasalara başvurmuştur. Osmanlı kamu maliyesinin kısa vadeli finansman yapısı nedeniyle uluslararası piyasalardan fon sağlayamayan Osmanlı hükümeti Galata

⁶⁷ I. Hakki Yeniyay, *a.g.e.*, s. 69; William H. Wynne, *State Insolvency and Foreign Bondholders*, II, New Haven 1951, s. 452.

⁶⁸ B.O.A., HR.TO., Dosya 77, Gömlek 39.

⁶⁹ B.O.A., HR.TO., Dosya 73, Gömlek 37.

bankerlerine ödemelerini yapamamış, bunlar da Avrupa üzerine poliçe çekerek yürüttükleri finansman modelini sürdürümemekle iflasa sürüklenmişlerdir. Gri kalan alanlar ise; ilk olarak, Osmanlı hükümetinin Paris'te sürdürdüğü görüşmelerde bazı itibarlı bankerlerden borç sağlama noktasına gelmesine rağmen Fransız hükümetinin yapılacak borçlanmaların başarısı için kritik öneme sahip olan Paris Borsası'na kotasyona izin vermemesi; ikinci olarak, Osmanlı hükümetinin başarı şansı daha zayıf bir bankere teslim olmasına sebep olması ve yolsuzlukları çok daha önceki dönemlerde bilinen Mirés aleyhine borçlanmanın tamamlanması esnasında yasal takibata geçilmesi; son olarak, borçlanmanın gerçekleşmemesi halinde bundan Marsilya'daki ticaret evlerinin büyük zarar göreceğine ilişkin uyarıların daha önceden yapılmasına hatta Londra'da Levant ticareti ile uğraşan birçok firmanın ödemelerini durdurduğunun bilinmesine karşın poliçeler Banque de France tarafından iskontoya kabul edilmeyerek krize davetiye çıkarılmasıdır⁷⁰.

Osmanlı Devleti'nin Bischoffsheim ve Goldschmidt'le %8 faiz, 85 ihraç fiyatı üzerinden 10 milyon sterlinlik bir kredi konusunda anlaşma sağlamasına karşın borçlanmaya ilişkin tahvillerin Paris Borsası'na kotasyonu konusunda Fransız hükümetinin uzun süre renk vermemesi bu anlaşmanın gerçekleşmemesine yol açmıştır⁷¹. Adı geçen firmanın Paris'in daha büyük bankerleri Péreire'i yanlarına alarak borçlanmayı gerçekleştirmek için yaptıkları girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Péreire'in ikramiyeli çekilişler şeklinde tasarlanacak bir projeye sıcak bakmasına rağmen Osmanlı hükümetinin bu konuda Fransız hükümetine yaptığı başvuruya da sıcak bakılmamıştır. Ahmet Vefik Efendi 28 Ağustos 1860 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği tahriratında Bischoffsheim ve Goldschmidt firmasından kredi alınacağı ümidiyle yaklaşık dört aylık sürenin geçtiğinden ve gelinen noktada borçlanmanın gerçekleştirilmesi konusunda tüm ümidini yitirdiğinden bahsetmektedir⁷². Bu tahrirattan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı hükümeti 1860 yılı Mayıs ayı veya daha önceki bir tarihten itibaren Paris'te kredi görüşmelerinde bulunmaya başlamıştır. Geçen süre içerisinde Fransız

⁷⁰ Al ve Akar, devam eden çalışma.

⁷¹ *Memorandum*, s. 56.

⁷² B.O.A., I.HR, Dosya 178, Sıra 9794.

hükümetine defalarca krediye yardım hususunda talepte bulunulmasına karşın işin sürüncemede bırakılmasının sebebi tam olarak açık değildir.

Bu noktada akla gelen ilk konu Fransız hükümetini temsilen mali konularda danışmanlık yapmak üzere İstanbul'a gönderilen Marquis de Plæuc'un Fransız hükümetini kredi açılmaması yönünde yönlendirmiş olması ihtimalidir. Bulwer Lord Russell'a gönderdiği 18 Temmuz 1860 tarihli yazışmanın ekine Marquis de Plæuc'un Lavalette'e gönderdiği 9 Temmuz 1860 tarihli mektubu koyarak içeriğini özetlemiştir. Söz konusu yazıda Marquis de Plæuc'un Osmanlı maliyesine ilişkin detaylara girdiğinden bahseden Bulwer kredi açılmamasına dair bir tavsiyenin olduğundan bahsetmemektedir. Hatta Bulwer bu yazısında Paris'te Bischoffsheim ve Goldschmidth'le devam eden görüşmelerden Fransız hükümetinin garantisi olmaksızın bir sonuç çıkmayacağını, buna karşın kredi temin edilememesi halinde Osmanlı maliyesi için bir yıkım olacağı ve krizin uzantılarının İngiliz ticaretini de ciddi şekilde etkileyeceğini belirtmektedir. Bu çerçevede ortak bir kontrol komisyonunun varlığının kabul edilmesi halinde birlikte verilecek bir garanti ile kredi temin edilebileceği ve Osmanlı hükümetinin reformları devam ettirmesinin sağlanabileceğini salık vermektedir⁷³. Gerek bu yazışma içeriği gerekse Lavalette ile Bulwer'in kamu harcamalarının ortak bir komisyon tarafından kontrol şartının kabul edilmesi karşılığında kredi açılabilmesine dair kendi hükümetleri ile diğer Avrupa ülkelerine yaptıkları tekliflerin varlığı, Marquis de Plæuc ve Lavalette'in Bischoffsheim ve Goldschmidth tarafından yapılacak tahvil ihracının Borsa'ya kotasyonunun veto edilmesi yönünde bir tavsiyede bulunmuş olmaları ihtimalini zayıflatmaktadır. Yine Bulwer'in 17 Temmuz 1860 tarihli bir yazısında Bischoffsheim ve Goldschmidth kredisi ile ilgili bilgi verdikten sonra Lavalette'in kredinin temin edilememe ihtimali nedeniyle büyük endişe içinde olduğunu belirtmesi kredi aleyhine İstanbul'dan bir tavsiyenin gitme ihtimalini düşürmektedir⁷⁴.

Morawitz Mirés kredisi sırasında Lavalette'in çekingen davranması, Marquis de Plæuc'un ise tereddüt göstermesi nedeniyle kotasyonun

⁷³ 18 Temmuz 1860, Sir Henry Bulwer'den Lord John Russell'a; 9 Temmuz 1860, The M.de Lavalette'e, "Papers relating .....", BPP, s. 42-44.

⁷⁴ Bulwer'in bu konudaki yazışmaları için önceki kısımlara bkz. Lavalette'in girişimleri için bkz. Morawitz, *a.g.e.*, s. 25-27; *Memorandum*, s. 56.

yapılmadığını ifade etmektedir⁷⁵. Raccagni de benzer şekilde kredinin başarısızlığa uğramasında Falconnet ve Marquis de Plæuc'un hazırladığı raporda açılacak yeni bir kredinin Osmanlı Devleti'ni iflasa götüreceğini ve hiçbir kredinin fayda sağlamayacağından bahsetmelerinin etkili olduğunu zikretmektedir. Hatta Lavalette ile Marquis de Plæuc'un tavsiyeleri ile Mirés kredisi tahvillerinin kotasyona alınmadığını ileri sürmektedir⁷⁶. Ancak adı geçen yabancı komiserler tarafından hazırlanan rapora bakıldığında bu yönde açık bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Söz konusu raporda Osmanlı maliyesinin mevcut durumu, Islah-ı Maliye Komisyonu/Meclis-i Hazain'in çalışmaları, bütçe hazırlanması ve maliyenin ıslahı için yapılan önerilerden bahsedilmektedir. Komiserlerin şiddetle eleştirdikleri ve karşı çıktıkları tek konu ise yeniden kaime basılmasıdır⁷⁷.

Görünen o ki Fransız hükümetinin daha önceki belirsiz tavrını Mirés kredisinde de devam ettirmiştir. Diğer itibarlı bankerlere göre daha spekülâtif hareket eden Mirés sahip olduğu medya gücünü kullanarak krediye Fransız imparatorunun taraftar olduğu izlenimi yaratma yoluna gitmiştir. Kredinin başarısının buradan geçtiğini çok iyi bilen Mirés daha da ileri giderek Fransız hükümetinin içinde bulunduğu izlenimini vermek için krediye ait taksitlerin Avrupa'ya transferini gözetmekle yükümlü olacak komisyonda Marquis de Plæuc'un bulunduğunu açıklamaktan geri durmamıştır. Marquis de Plæuc ise hükümetten izin almadan bu tür bir görevde yer alamayacağını belirtmiş, Fransız hükümeti de Marquis de Plæuc İstanbul'daki görevinin Mirés kredisi ile bağlantısı olmadığına dair açıklama yaparak Mirés'nin planlarını boşa çıkarmıştır⁷⁸. Eğer Raccagni'nin belirttiği gibi Marquis de Plæuc söz konusu kredinin açılmasına karşı olsaydı Mirés'nin teklifi karşısında hükümetten izin almadan muhtemelen doğrudan ret yoluna giderdi.

⁷⁵ Morawitz, *a.g.e.*, s. 31.

⁷⁶ Michelle Raccagni, "The French Economic Interests in the Ottoman Empire", *International Journal of Middle East Studies*, XI/3 (Mayıs, 1980), s. 345-346.

⁷⁷ 27 Ekim 1860, "Identical Note upon the Labours of the Financial Commission, by the Marquis de Plæuc and M. Falconnet", Papers relating....., BPP, s. 65-95; "Abstract of Report of the English and French Commissioners with respect to the State of Turkish Finances, and Measures and Reforms recommended by them", aynı seri, s. 107-108.

⁷⁸ Morawitz, *a.g.e.*, s.; Eldem, *a.g.e.*, s. 77-78

Yukarıda yer alan açıklamalar muhtemel bir Osmanlı borçlanmasına veya anlaşma sağlanan Mirés kredisine ait tahvillerin Paris Borsası'na kotasyonunun Fransız hükümeti tarafından zımnî bir şekilde reddini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Fransız hükümetinin tahvillerin borsaya kotasyonundaki olumsuz tavrını açıklamada başka faktörlerin varlığının araştırılması gerekmektedir. Bu noktada finans piyasalarına müdahaleci tavrın tipik örneğini teşkil eden Fransa'nın Mirés kredisi öncesi ve sonrasında kotasyon konusundaki tavrını belirlemede etkili olmuş olabilecek siyasi ve ekonomik ulusal çıkarlarını gözden geçirmekte yarar bulunmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru Fransa ekonomisi açısından Suriye bölgesinin önemi giderek artmıştır. Özellikle Lübnan ipeğinin Lyon'daki fabrikalarda işlenmesi, Marsilya'daki sabun fabrikaları için gerekli zeytinyağının sağlanması vb. hususlar Fransa ile bölge arasındaki ekonomik bağları gittikçe güçlendirmiştir. Fransız basınında Suriye'nin büyük gelecek vaat ettiğine dair yazılar yayınlanmaktadır. Bölgenin giderek artan önemi Fransa'nın değişik siyasi projeler geliştirmesine yol açmıştır. Cezayir'den yaklaşık 1.200 adamı ile birlikte sürgün olarak bölgeye gönderilen Şeyh Abdülkadir'in Arap kralı adayı olarak öne çıkarılması Fransa'nın bölge için oldukça güçlü siyasi emeller beslediğini göstermektedir⁷⁹.

Süveyş kanalı projesinin gündemde olduğu bir dönemde bölgenin Osmanlı Devleti'nden ayrılarak otonomi kazanması ve kendi etkisi altına girmesi yönünde Fransa'nın hem Suriye hem de Mısır üzerinde değişik projeler geliştirmesi, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünden yana bir politika izleyen İngiltere'yi fazlasıyla rahatsız etmiştir. Suriye olaylarının patlak vermesi ile birlikte ilk harekete geçen ülkenin Fransa olması bir taraftan Fransız siyasi emellerinin bölge için ne kadar güçlü olduğunu gösterirken, diğer taraftan süreçte yaşanan gelişmeler İngiltere'nin duyduğu rahatsızlığı haklı çıkarmıştır.

Kökene çok eski tarihlere kadar gitmekte Lübnan'daki Dürzî-Marunî çatışmasının 1860 yılında patlak vermesi ve daha sonra Şam'a sıçraması ile

⁷⁹ Raccagni, *a.g.m.*, s. 342, 346.

ilgili olarak literatürde kayda değer sayıda çalışma bulunmaktadır⁸⁰. Katolik olan Marunîlerin hamiliğini üstlenen Fransa daha önce Kilise ile bozulan ilişkilerini tamir etme politikasından hareketle 5 Temmuz 1860 tarihinde İngiliz büyükelçi Lord Cowley'e Lübnan'a müdahale edilmesi fikrini açmıştır⁸¹. Fransa'nın Marunîler üzerinde hamiliği karşısında denge oluşturmak amacıyla Dürzîlerin tarafını tutan İngiltere İtalya sorunu nedeniyle Fransa ile yaşadığı kötü tecrübenin de etkisiyle teklife sıcak bakmamış, ancak 9 Temmuz 1860 tarihinde olayların Şam'a sıçraması ve Hıristiyan mahallesinin yerle bir edilmesi üzerine daha fazla direnç gösterememiştir. Bu çerçevede 5 Temmuz 1860 tarihinden asker göndermeye ilişkin mutabakatın sağlandığı 5 Ağustos 1860 tarihine (anlaşma metninin imzalanması 5 Eylül 1860) kadar geçen bir aylık süre Fransa ve Rusya ile Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin taraflarını oluşturduğu yoğun tartışmaların yaşandığı bir dönemdir⁸².

Süreçte tarafların yoğun tartışma yaşadığı ikinci dönem ise altı aylık süre ile Lübnan'a giden Fransız askerinin geri çekilmesine ilişkindir. Fransa'nın bölgeye yerleşme amacı taşıdığı konusunda güçlü kuşkuları olan İngiltere daha süre bitmeden askerlerin zamanında çekilmesi konusunda girişimlere başlamıştır. Taraflar arasında resmi olarak 5 Eylül 1860 tarihinde yapılan anlaşmaya göre Fransız askerlerinin Lübnan'da bulunma süresi Şubat (1861) ayının ilk haftasında dolmaktadır. Ancak İngiltere 7 Kasım 1860 tarihinde resmi olarak askerlerin zamanında çekilmesi konusunu Fransa'nın gündemine getirmiştir. Fransa ise 13 Kasım 1860 tarihinde şüpheleri doğrularcasına ortalığın sakinleşmesi ve idari düzenin sağlanmasına kadar askerinin kalması gerektiği yönünde cevap vermiştir. Lübnan'a müdahaleye zaten karşı olan

⁸⁰ Suriye olayları ile ilgili genel ve ayrıntılı bilgiler için bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1999, s. 257-284; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VI, 4. Baskı, Ankara 1988, s. 1-97; Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923) Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, (çev. İdil Eser), İstanbul 2001, s. 167-191; Halûk Ülman, *1860-1861 Suriye Buhranı Osmanlı Diplomasisinde Bir Örnek Olay*, Ankara 1966; Mustafa Acar, *Arşiv Vesikalar Işığında Cebel-i Lübnan ve Şam Olayları (1860-1861)*, İ.Ü. S. B.E. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996; Leila Fawaz, "The City and the Mountain: Beirut's Political Radius in the Nineteenth Century as Revealed in the Crisis of 1860", *International Journal of Middle East Studies*, XVI/4 (Kasım, 1984), s. 489-495.

⁸¹ Ward ve Gooch (eds.), *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919*, III, Westport (Connecticut) 1971, s. 453.

⁸² Acar, *a.g.t.*, s. 49-56, 83-85.

Osmanlı tarafı 19 Kasım 1860 tarihinde Fransız askerlerinin zamanında tahliye edilmesi gerektiğini Londra'ya bildirmiştir. Bu şekilde Kasım ayının ilk haftasından itibaren başlayan görüşme ve tartışma trafiği yaklaşık dört ay sürmüş, taraflar 15 Mart 1861 tarihinde vardıkları uzlaşma ile Fransız askerlerinin 5 Haziran 1861 tarihinde tahliye edilmesini kararlaştırmışlardır⁸³.

Yukarıdaki bilgilerden Fransa ile Osmanlı Devleti arasında siyasi olarak tartışma doğuran iki dönem olduğu görülmektedir: İlki Lübnan olaylarının patlak verdiği Mayıs 1860 ile başlayan ve asker gönderme kararı üzerinde anlaşmaya varılan 5 Ağustos 1860 dönemi, ikincisi ise askerlerin süresinde tahliyesi ve süre uzatımı nedeniyle Kasım 1860 tarihi ile başlayıp tarafların anlaşmaya vardıkları 15 Mart 1861 dönemi. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin Bischoffsheim ve Goldschmidth firmaları ile kredi görüşmelerinin yapıldığı dönem Mayıs-Ağustos 1860, Mirés kredisinin imzalanması ve Mirés hakkında yasal takibatin başlanarak cezaevine gönderildiği dönem ise Kasım 1860-Şubat 1861 arasındadır. Birbirleri ile karşılaştırıldığında Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Suriye olayları nedeniyle siyasi pazarlıkların yapıldığı dönemler ile Osmanlı Devleti'nin Paris'te kredi pazarlıkları yaptığı dönemlerin yaklaşık olarak örtüştüğü görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nden Suriye ile ilgili daha fazla tavizler koparmak isteyen Fransa'nın borçlanmaya ilişkin tahvillerin borsaya kotasyonu konusunu bir koz olarak kullanıp ayak sürümüş olması kuvvetle muhtemeldir.

Konu hakkında bilgi veren yerli ve yabancı literatürün fazla girmediği veya bu tür konuların kapalı kapılar ardından yürütülen diplomatik görüşmeler olması nedeniyle giremediği söz konusu bağlantı hususunda bilgiler oldukça kıttır. Sınırlı sayıda bilgi veren kaynakların başında Clay'in çalışması gelmektedir. Clay, Fransız arşivi yazışmalarından Dışişleri Bakanlığı'nın Maliye Bakanlığı'na gönderdiği 13 Temmuz 1860 tarihli bir yazışmayı dayanak göstererek Fransız hükümetinin Suriye olayları nedeniyle Bischoffsheim ve Goldschmidth ile yapılacak borçlanmaya ait tahvillerin borsaya kotasyonuna izin verilmediğini belirtmektedir⁸⁴. The Times gazetesinin 23 Kasım 1860 tarihli nüshasında yer alan bir haberde de Fransız hükümetinin istediği bazı tavizlerden

⁸³ Anderson, *a.g.e.*, s. 174-175; Ward ve Gooch, *a.g.e.*, s. 455.

⁸⁴ Clay, *a.g.e.*, s. 54.

bahsedilmektedir. Yazıda, açılacak bir kredinin teminatı olarak Suriye gümrüklerinin karşılık gösterileceği, buranın ise Fransız askerinin koruması altında olacağını, bu konunun bir süre önce Osmanlı hükümeti ile Fransa arasında diplomatik tartışmaya konu edildiği, Sultan'ın ise bu taleplere karşı pek gönüllü olmadığı yorumlarında bulunmaktadır. Mısır'ın son olarak 800.000 sterlin tutarında kredinin alınması sırasında ülkenin tekrar krediye başvurması halinde önceliğin Fransız kapitalistlere tanınmasına yönelik Fransız hükümetinin aldığı tavizin değişik şekilde burada da uygulanmaya çalışıldığından bahsedilmektedir⁸⁵.

Benzer şekilde Bulwer'in açılacak bir kredide Fransa'nın yalnız bırakılmamasına yönelik uyarıları konuya ışık tutacak niteliktedir. Mirés kredisinin fiyasko ile sonuçlanması ile ortaya çıkan kaos ortamında Lord Cowley tarafından Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 4 Mart 1861 tarihli yazışmada Fransız Dışişleri Bakanı'nın Suriye konusunda vereceği bazı ödünlere karşı Babıali'ye yardımcı olabilecekleri bilgisine yer verilmiş ancak ne tür tavizler istendiği konusunda bilgi edinilemediği ifade edilmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Lord Cowley'in bu yazısını, görüşünü almak üzere Bulwer'e göndermiştir. Bulwer verdiği cevapta Lord Cowley ile tamamen aynı görüşte olduğunu, bu hususu daha önce de sık sık gündeme getirdiğini, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için Fransız sermayesine dayanma durumunda kalması halinde bu ülkenin etkisinden kurtulamayacağını ifade etmiştir.

Paris finans piyasasında büyük bankerler arasında yoğun bir rekabetin bulunduğu⁸⁶ ve Fransız sermayesinin yatırım alanları aradığı bir dönemde borçlanmanın gerçekleşmemesi piyasanın büyük aktörleri ile Fransız hükümeti arasında uyumlu bir eylem olduğu izlenimi vermektedir. Osmanlı hükümetinin ilk olarak kredi görüşmeleri yaptığı Rothschild, Laffitte ve Péreire söz konusu teklifi geri çevirmişlerdir. Daha sonra görüşme yapılan Bischoffsheim ve Goldschmidt firmaları ise kredi verme konusunda mutabık kalmalarına karşın Paris piyasasının yerli oyuncularını olmadıklarından dolayı Péreire'in işe

⁸⁵ *The Times*, 23 Kasım 1860.

⁸⁶ Ferguson, *a.g.e.*, s. 58, 83-85; Guy P. Palmade, *French Capitalism in the Nineteenth Century*, (Translated, by Graeme M. Holmes), New York 1972, s. 148.

katılmaları yönünde yaptıkları teklif ile adı geçen grubun ikramiyeli satışların olması halinde böyle bir ortaklığa dâhil olabilecekleri yönündeki tekliflere Fransız hükümetinden onay çıkmamıştır⁸⁷. Fransız hükümetine rağmen yapılacak bir borçlanmanın başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını düşünen piyasanın büyük oyuncularını Osmanlı kredisine fazla ilgi göstermemişlerdir. Piyasanın büyük aktörlerinin kayıtsızlığı Osmanlı hükümetini daha spekülâtif ve hızla büyüme hırslarında olan Mirés'yle görüşmeye itmiştir. Piyasanın "ayrık otu" olarak ifade edilebilecek Mirés daha önce de Fransız hükümetinin kısıtlayıcı önlemlerine rağmen İtalya devletlerinin demiryolu tahvili işine girişmiştir. Osmanlı hükümeti ile giriştiği kredi işi aynı dönemde Türklere karşı Hıristiyanları korumak gibi bir amacın arkasına sığınarak gerçekte başka amaçlarla Suriye'ye müdahale etmiş bulunan İmparator ile kendi yerlerini alan büyük bankerleri fazlasıyla sınırlendirmiştir⁸⁸.

Fakir bir Musevi aileden gelen Mirés'nin işlerini giderek büyütmesi ve piyasanın büyük aktörleri ile rekabete girişmesi sonunu hazırlayan bir süreç başlatmıştır. Rothschildlerin elinden İspanya kredisini alması ve Pampelona-Zaragoza demiryolu imtiyazını kazanması, yükselmesinde kendisine yardımcı olan Péreire'le Pirene demiryolu işinde rekabet etmesi ve Marsilya'daki altyapı yatırımlarında Péreire ile Talabot'u diskalifiye etmesi düşmanlarının sayısının hızla artmasına yol açmıştır. Kendisinin spekülasyon ve yolsuzluklara bulaştığına dair iddiaların 1854 yılında başlamasına rağmen herhangi bir takibata uğramaması buna karşın Osmanlı borçlanmasının gerçekleştirilmesine az bir süre kala takibata uğrayarak hapse atılması rakiplerinin komplosuna kurban gittiği izlenimini vermektedir. Kendisiyle sorunları olan ortağı Pontolba'nın rakipleri tarafından provoke edilerek tam borçlanmanın gerçekleştirilmesi sırasında dava açılması göz ardı edilmeyecek bir noktadır⁸⁹. Mirés'nin borçlanmaya yeterli talebin gelmemesi üzerine yardım için kapısını çaldığı Credit Mobilier'den red cevabı alması⁹⁰ taraflar arasındaki savaşın bir göstergesidir.

⁸⁷ B.O.A., İ.H.R., Dosya 178, stra 9794.

⁸⁸ Palmade, *a.g.e.*, s. 149-151

⁸⁹ Palmade, *a.g.e.*, s. 151.

⁹⁰ Clay, *a.g.e.*, s. 54.

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

Buraya kadar nakledilen bilgilerden hareketle İngiliz hükümetinin davranışları bir kenara bırakılırsa Osmanlı hükümetinin uzun süre girişimlerde bulunduğu Paris finans piyasasının itibarlı bankerlerinden borç sağlayamaması, Mirés gibi daha spekülatif hareket tarzını seven bir bankerle anlaşma durumunda kalması, bu borçlanmanın dahi fiyasko ile sonuçlanmasında Fransız hükümetinin aynı dönemde cereyan eden Suriye olayları ile ilgili izlediği siyasi politikaların ve Osmanlı Devleti'nden koparmaya çalıştığı tavizlerin önemli ölçüde izleri bulunmaktadır. Bu politika kredinin temin edilememesi durumunda krizin Marsilya'ya kadar uzanarak Fransız sermayesine zarar vereceğinin çok önceden öngörülmesine rağmen ısrarlı bir şekilde izlenmiştir⁹¹. Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden önce Şeyh Abdülkadir liderliğinde otonom bir Arap bölgesi oluşturulması, sonradan Lübnan'ın Marunî yönetimi altında toplanması yönündeki taleplerine karşılık alamaması kredi işinin başarısız bir şekilde sonuçlanmasında önemli rol oynamıştır. Buna karşın bir taşla birden fazla kuş vurma peşinde olan Fransız hükümeti ise Osmanlı Devleti'nden taviz koparmadaki başarısızlığını kamuoyunun da baskısını dikkate alarak Katolik Hıristiyanları koruma gayesi gibi bir ulvi amacı yerine getirerek Kilise ile aralarındaki buzların çözülmesi yönünde avantaj sağlamıştır⁹².

Abstract

THE MİRÉS LOAN AND 1860-61 SYRIAN UPHEAVALS FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL POLITICAL FINANCE

This paper aims to explain the Syrian upheavals that broke out in 1860-1861 and Mirés fiasco which took place in the same period in the Ottoman financial history. The main goal of the paper is to show that there is a relationship between the 1860-61 Syrian

⁹¹ Mirés kredisinin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında Londra, Marsilya ve İstanbul'da bulunan ticaret evlerinin zincirleme iflasları hakkında bilgi için bkz. Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, "Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Ticari Krizi", Yayınlanmamış çalışma, İstanbul 2007.

⁹² Ward ve Gooch, *a.g.e.*, s. 455-456.

upheavals and Mirés' fiasco due to the intervention of the French government to the Paris financial market to obtain concessions on the Syrian region. Before the Mirés' fiasco, the Ottoman government made a contract of about pounds 10 million (interest rate: 8%; issuing price: 85) with Bischoffsheim and Goldschmidt, who were more eminent bankers than Jules Mirés. The French government vetoed the quotation of the newly issued bonds to the Paris Bourse. Hence, this arrangement could not be executed. After this attempt, the Ottoman government had to make a contract with Jules Mirés, who was a speculative banker. The contract was for FF 400 million with 8% interest and 53 issuing price, but carried heavier conditions than the arrangement with Bischoffsheim and Goldschmidt. Interestingly, this attempt was not concluded successfully either. Because, one of the business partners of Mirés, Baron Pontolba, brought a lawsuit against Mirés related to speculation and fraud in customer accounts in the subscription stage of the Turkish bonds. Although the allegations of fraud and speculation on Mirés were not new, public prosecutor initiated legal procedures immediately. Mirés was arrested and jailed as a result. Some findings indicate that Mirés' competitors such as Péreires, Talabots and Rothschilds, who wanted to drive him out of the market with the assistance of the Emperor, provoked his partner. In summary, these findings point to a relationship between the Syrian upheavals and the Mirés fiasco. France desired to obtain some concessions over Syria in return to its help in raising a loan in the Paris market. Because these demands were refused by the Ottoman government, the French government intervened in the Paris financial market and prevented the Turkish borrowing attempt.

Keywords: State intervention to financial markets, Ottoman foreign debts, the 1860-61 Syrian upheavals, the Mirés loan of 1860.

Ek-1:

Jules Mires Borçlanması Sözleşme Metni

Meclis-i Vükelâ kararı üzerine şeref-sâdir olan irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâne ahkâm-ı münîfesi ve fi 23 Teşrîn-i Evvel sene 1277 tarihinde bâ-telgraf verilen me'zûniyet mücebince ve fi 7 Haziran sene 1860 tarihinde bâ-kontrato verilip Mösyö Bîşhofshaym (Bischofheim) ve Golşimid (Goldsmith) ve şürekâstıyla mutasavver olan istikrâza dâir olan me'zûniyeti tevsi'an zîrde muharrerü'l-imza Devlet-i Aliye komiseri Mösyö Jorj Kur (George Court) ile Demiryollar Sandığı Müdür-i Umûmisi sıfatıyla bizzat kendisi ve şürekâsı nâmına hareket eden Mösyö Jul Mires (Jules Mirès) beyninde mevâdd-ı âtiye arz ve teklif olunmuştur. Şöyle ki Devlet-i Aliyye mikdâr-ı nakdîsi iki yüz on beş milyon Frank olmak üzere bir istikrâz akdetmek istediğinden yüzde altı fâizi Avrupa'nın birkaç piyasasında te'diye olunmak üzere dört yüz milyon Franka bâliğ olan bir mikdâr-ı i'tibârîyi maktû'an Mösyö Mires ve şürekâsına fûrûht etmeği teklif eder. Devlet-i Aliyye işbu istikrâz hakkında her türlü te'mînâtı vermek ve güzêştesiyle re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin otuz altı sene zarfında te'diyesini te'mîn etmek için mukrızlar ve senedâtını alanlar veya haleflerine işbu istikrâzın fâiziyle re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin her bir altı aylık taksîti hiç olmaz ise va'desi hulûlünden bir ay evvelce kâmilten yedlerinde bulunmak üzere mâh be-mâh tekâsîti-i mütesâviye ile mebâliğ-i kâfiye i'tâsını ta'ahhüd eder. İşte gerek bu bâbda ve gerek her türlü esbâb-ı te'mîniyyeyi istihsâl ve istikmâl için istikrâzın fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin tamâmî-i te'diyesine zamân olmak üzere Devlet-i Aliyye ale'l-umûm vâridâtını ve husûsan yekûnu yüz kırk bir milyon seksen bir bin beş yüz kırk üç buçuk kuruş yani otuz iki milyon altmış dört bin Frank ve bir milyon iki yüz seksen iki bin beş yüz altmış İngiliz lirasına bâliğ olan ve tafsilâtı âtîde muharrer kontratonun dokuzuncu bendinde münderic ve mestûr bulunan iltizâmât bedelâtını tahsîs buyuracaktır. Bir de yine bâlâda zikr olunan fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesi tekâsîti seneviyesinin vakt ü zamânıyla te'diyesini te'mîn için âtîde muharrer kontratonun on birinci bendinde münderic ve meşrût olduğu vechile Devlet-i Aliyye tekâsîti-i mezkûre müddetlerinde güzêşteyi lede'l-hâce istikrâz hâsîlâtından istifâ etmeğe mukrızları terhîs eder. Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den icrâ buyurulan işbu teklifler Mösyö Jul Mires ve şürekâsı taraflarından kabul olduğundan muharririn-i imza beyninde mukâvelât-ı âtiye karargâr olmuştur.

Birinci Bend

Mösyö Mires ve şürekâsı nakden iki yüz on beş milyon Frank i'tâsı mukâbilinde yüzde altı hesabıyla fâiz-i senevisinin yekûnu yirmi dört milyon Frank yani dokuz yüz altmış bin lira Sterlin mikdâr-ı nakdîsine bâliğ olan dört yüz milyon Frankı yahud on altı milyon lira mikdâr-ı i'tibârîsini istedikleri gibi âhara fûrûht etmek üzere maktû'an

der'uhde ederler. İşbu iki yüz on beş milyon Frankın te'diyesi on sekiz mâh zarfında tekâsît-i mütesâviye ile icrâ olunacaktır. İşbu istikrâz tahvilâtının tekâsît-i mezkûre müddet-i te'diye ve va'delerinin hulûlüne menût olamayarak nâtik oldukları mebâlig kâmilen te'diye olunmuş gibi fâizleri tamâmen işleyecektir.

İkinci Bend

İşbu istikrâz için her kimin yedinde bulunur ise muteber olmak üzere tahvilât küşâd olunacak ve bu tahvilât gerek şeklen ve gerek mikdâr ve kıymetce mukrızların ta'rîzi mücebinece Frank ve Lira Sterlin ve Dolar veyahud Florin üzerine tanzim olunacaktır. Tahvilât-ı mezkûrenin şekil ve kıymeti ta'yin olduğunu müte'âkib kâffesi mukrızlara teslim kılınacaktır. l'mâliye ve düvel-i ecnebiye memâlikinde cari olan resm-i damga gibi tahvilât küşâdına müteferri' masârif Devlet-i Aliyye'ye âid olacaktır.

Üçüncü Bend

Mukrızlardan tahvilât iştirâ edecek hissedârına hâmilli yedinde mu'teber olmak üzere ileride verilecek istikrâz sertifikasıyla mübâdele olunmak üzere birer muvakkat makbûz senedi i'tâ olunacaktır. Zikr olunan istikrâz sertifikaları dahi mukrızların intihâbı vechile ya işbu sertifikaların hâvî olduğu mikdâr-ı nakdinin bir rub'unun te'diyesinden veyahud mecmû'unun ifâsından sonra istikrâz tahvilâtıyla istibdâl olunacaktır. Şu iki sûretle dahi i'tâ olunacak senedât Devlet-i Aliyye komiseri ta'yin olunmuş olan Mösyo **Jorj Kur** tarafından imza ve mukrızların bir vekili tarafından vize olmak ve Devlet-i Aliyye tarafından damgalanmak iktizâ edecektir. Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Mösyo **Jorj Kur**'a i'tâ olunmuş olan ruhsatnâmenin bir aynı dahi mukrızlara i'tâ kılınacaktır.

Dördüncü Bend

İstikrâz hâsılâtının Devlet-i Aliyye'ye irsâli için mukrızlar Londra ve Amsterdam ve Hamburg ve sâir istikrâz hissedârını bulunacak mahaller üzerine poliçe i'tası selâhiyetini muhâfaza ederler. İşbu poliçeler doksan gün va'deli olarak bu misillü irsâlâtın usûl ve tafsilât-ı nizâmisini ta'yin edecek. Ayrıca bir mukâvelenâme mücebinece ve masârif mukrızlara âid olmak üzere fûrht olunacaktır.

Beşinci Bend

İşbu istikrâzın mikdâr-ı i'tibârîsi üzerine muhassas olan fâiz-i senevînin mikdârı yüzde altı olarak her ne kadar hâsılâtının te'diyesi on sekiz ay müddet üzerine tertib olunmuş ise de mukrızların fâiz-i mezkûrun tamamını istifâsına selâhiyetleri olacaktır. Yani istikrâz hâsılâtının birinci taksîtinin te'diyesi gerek doğrudan doğruya Hazîne-i Celîle'ye ve gerek havâleten icrâ olunsun bu istikrâzın yekûnu i'tibârîsinin fâiz-i senevîsi taksît-i mezkûrun te'diyesi tarihinden işlemeğe başlayacaktır.

Altıncı Bend

Her altı ayda bir kere ve hiç olmaz ise altı aylık taksit müddetinin inkizâsından bir ay evvelce Londra veyahud Paris'de Devlet-i Aliyye sefiri veyahud sefir tarafından ta'yîn olunacak bir vekil ile mukrızların veya satmış oldukları senedâtı alanların veyahud haleflerinin vekillerinden ve bir noterden mürekkeb bir komite huzurunda imhâ kılınacak numaralı senedâtın kur'a ile çekilmesine mübâşeret olunacaktır. Ve numaraları çıkan senedâtın mazbatası derhâl mahallî gazeteleriyle neşr ve işâ'a ve Dersaâdet'de Mâliye Nezâret-i Celilesi'ne iş'âr kılınacaktır.

Yedinci Bend

İşbu istikrâzın re'sû'l-mâl-i i'tibârisinin otuz altı sene zarfında te'diyesini te'mîn için Devlet-i Aliyye mukrızlar veyahud vekilleri veyahud senedâtı alanlara veya haleflerine zikr olunan fâizden mâ'adâ re'sû'l-mâl-i mezkûre mahsûb olmak üzere beher sene re'sû'l-mâl-i i'tibârinin beher yüz Frankı için seksen dört santim yani üç milyon üç yüz altmış bin Frank mikdâr-ı mukarrerini vermeği ta'ahhüd eder.

Sekizinci Bend

Devlet-i Aliyye bâlâda muharrer fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesi olmak üzere otuz altı sene zarfında senevî yirmi yedi milyon üç yüz altmış bin Frank i'tâsını mukrızlar veya satılan senedâtı alanlar veyahud haleflerine ta'ahhüd eder. İşbu meblağın nisfı her bir altı ayın hitâmından bir ay evvel mukrızlar veya halefleri yedine teslim olunacak ve işbu altı aylık tekâsitin birincisi doğrudan doğruya Hazîne-i Celile'ye veyahud Devlet-i Aliyye'nin emriyle havâleten âhara verilecek olan istikrâz hâsîlâtının birinci taksiti te'diyesi tarihinden i'tibâren işlemeğe başlayacaktır.

Dokuzuncu Bend

Devlet-i Aliyye her türlü şerâit-i emniyeti ikmâl zımnında zikr olunan fâizi ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin te'diyesine kâfi mikdâr vâridât-ı umûmisini ve hâsseten âtîde muharrer iltizâmât bedelâtını zikr olunan fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin te'diyesine zamân olarak ta'yîn ve tahsis eder.

İzmir ve Beyrut ve tevâbi'i gümrüklerinin 1276 senesine mahsûben vâridâtı bakâyası	41.551.000
Selanik gümrüğü vâridâtı	7.013.500
Draç gümrüğü vâridâtı	750.000
Yanya gümrükleri vâridâtı	1.360.000
Avlonya gümrükleri vâridâtı	1.035.500
Yenişehir gümrükleri vâridâtı	2.366.000
Bosna ve Hersek gümrükleri vâridâtı	2.580.000
Sünne gümrüğü hâsılâtı	336.000
Ahyolu Tuzlubalık rûsûmâtı	70.000
Midilli gümrükleri hâsılâtı	1.540.000
Girid Cezîresi gümrükleri hâsılâtı	5.000.000
Trablusgarb gümrükleri hâsılâtı	2.102.500
Erzurum gümrüğü hâsılâtı	3.450.000
Kıbrıs Cezîresi gümrüklerinin 1276 senesi hâsılâtı	1.920.000
Filibe'nin gülyağı rûsûmâtı	222.000
Bin sekiz yüz altmış iki senesi Martı ibtidâsından sonra işleyecek Bursa ve tevâbi'i harîr a'sâr ve gümrük hâsılâtı	14.175.000
Edirne Eyâleti'nin 1275 senesi harîr a'sârı	2.205.000
Midilli ve Karesi ve İzmir revgan-ı zeyt a'sârı	4.299.500
Samsun ve tevâbi'âtının 1862 senesi Mart'ının ibtidâsından sonra işleyecek bütün resm-i gümrük ve a'sârı	4.500.000
Tuzlaların bedel-i iltizâmı	3.024.000
Anadolu ve Rumeli duhân rûsûmâtı	38.673.130,5
Selanik Rûsûmâtı	2.908.413
[Cem'an Yekûn]	141.081.543,5

Cem'an yekûn yalnız yüz kırk bir milyon seksen bir bin beş yüz kırk üç buçuk kuruş yani otuz iki milyon altmış dört bin Frank veyahud bir milyon iki yüz seksen iki bin beş yüz altmış lira sterlin.

Onuncu Bend

İşbu mukâvelenâmeye evvelâ dokuzuncu bendde muharrer vâridâtın herbirinin fi 13 [Mart] sene 1860 / Mart sene 1276 tarihinden i'tibâren müddet-i iltizâmının bir veyahud iki sene olduğunu ve sâniyen işbu iltizâmât bedelâtının başka başka Mâliye Nezâret-i Celflesi'nden tahsîl olunmuş ve olunacak mikdârını mübeyyin ve sıhhati Meclis-i Âli-i Hazâin tarafından musaddak ve mufassal bir cedvel zam ve ilâve

olunacaktır. İşbu mukâvelenâmenin mevki¹¹-i icrâya vaz'ı tarihinden mukaddem olan zamana âid olan mikdâr-ı bedelâtı tanzil olunduktan sonra zikrolunan iltizâmâtın herbirinin bedelât-ı mütebâkiyesi on ikinci bendde meşrû olduğu vechile istikrâzın fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin te'diyesine tahsis kılınacaktır. Bu bâbda ve zikr olunan fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin dikkat ve zamanıyla te'diye ve ifâsını mevzû olan esas üzerine ta'yîn ve tanzim için Devlet-i Aliyye istikrâzın hâsılât-ı mütevâliyesine mahsûben zikr olunan iltizâmâtın bedelât-ı mütebâkiyesinden Mâliye Hazîne-i Celîlesi'nin tahsil ve istifâ etmiş olacağı mebâliğ için mukrızlara yolunda ve muntazam havâlât vermeklîği ve mültezimler müte'ahhidleri tarafından verilmesi lâzım gelen bedelâtın mâ-bâkiyesinin dahi havâleten mukrızlara terkini ta'ahhüd eder. Ve her hâlde şu havâlât ol vechile tanzim olunmalıdır ki mültezimler müte'ahhidleri tarafından tahsil olunmuş ve olunacak mebâliğin terâküm eden mikdârı hîn-i taksimde her kaç tekâsît-i şehriyeye bâliğ olur ise zikr olunan iltizâmâtın herbirinin işbu mukâvelenâmenin mevki¹²-i icrâya vaz'ı tarihinden i'tibâren işleyecek bedelâtı dahi o mikdâr tekâsît-i şehriyeye bâliğ olmalıdır.

On Birinci Bend

Yukarıdaki benddeki sûret-i tanzimiyeyi daha ziyâde teshil ve bazı avâriz cihetiyle zuhûra gelebilecek te'ehhurâtdan ictinâb olunmak için mukrızlar istikrâz hâsılâtının Devlet-i Aliyye'ye teslimi evânında fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesini lede'l-hâce hâsılât-ı mezkûreden te'diye etmeğe taraf-ı Devlet-i Aliyye'den me'zûn ve murahasalar bir de mücerred istikrâzın fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin vakt ü zamanıyla te'diyelerini te'mîn için Devlet-i Aliyye mukrızları kefâlet-i mahsûsa sûretiyle tahsis olunmuş iltizâmât hâsılâtı üzerine istikrâzın bir altı aylık fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin bedelini tamâmen ve peşinen alıkomağa terhis eder. Şu vechile ki meblağ-ı mezbûr istikrâz senedâtının altı aylık fâizinin üçüncü taksiti te'diye olunmazdan on beş gün evvel def'a-i ulâ olarak mukrızlar yedlerinde kâmilen mevcûd bulunarak bu sûretle dördüncü altı aylık taksitin te'diyesi evvelce te'mîn olunmuş olacaktır. Bir de şurası mukarrerdir ki mukrızlar veya satılan senedâtı alanlar veyahud halefleri nezdlerinde daima istikrâzın fâiz ve re'sû'l-mâle mahsûb akçesinin bir altı aylığına mu'âdil bir meblağ bulunmak için te'mînât sûretiyle mahsûsan ta'yîn olunmuş olan vâridât üzerine taksit-i mezbûrun ikmâline kâfi mikdâr şey alıkoyarak vâridât-ı mezkûrenin yekûn-ı umûmisinin fazlası Mâliye Hazîne-i Celîlesine teslim kılınacaktır. Peşinen mukrızlar nezdlerinde mevcut bulunacak zikrolunan altı aylık taksit bedeli üzerine Hazîne-i Celîle menâfi'inde olarak mikdârı Fransız Bankası iskonta ta'rîfesi üzere ta'yîn olunacak bir fâiz işleyecektir. İşbu mukrızların nezdinde bulunacak bir taksit bedeli hiçbir vechile başka yere verilmeyip fakat otuz altıncı senede en son altı aylık taksitin te'diyesine isti'mâl olunacaktır.

On İkinci Bend

Bâlâda zikr olunan iltizâmât hâsılâtının her birinin bedel-i senevîsi on iki cüz'e taksîm olunacak ve her bir cüz' için her ayın âharında mültezimler müte'ahhidleri tarafından te'diye olunmak üzere imzalı bono veyahud ordineli havâle senedi verilecektir. İşbu bono veyahud ordineli havâle senedleri Devlet-i Aliyye'nin kefâleti altında olduğu hâlde muvakkat makbûz senedâtı mukâbilinde mukrızlar veyahud haleflerine veya kendileri için ileride zikr olunacak vekillerine beher sene için evvelce i'tâ olunacaktır. Devlet-i Aliyye teshîl-i maslahat zımında derkâr olan arzusunun bir delil-i cedîdini ibrâz etmek maksadıyla mukrızlar veyahud haleflerine bâlâda zikr olunan vâridâtı terk ile yerine başkasını tercih etmek selâhiyetini i'tâ eder fakat mûmâileyhim istedikleri vâridâtı altı ay evvelce irâe ve ta'yîn eyleyeceklerdir. Bu sûretle mûmâileyhim vâki' olan talepleri üzerine cenâb-ı Bâbüâlî'den kendilerine i'tâ olunacak cedvel mücebince a'sâr ve gümrük rûsûmâtı veyahud rûsûmât-ı sâire sınıfından ilzâm olunmuş bir veyahud birkaç vâridât intihâb edebileceklerdir. Şurası mukarrerdir ki intihâb olunan vâridâtdan biri sene-i âtiyede ilzâm olunmadığı hâlde yerine hâsılâtı yine o mikdâr ve mukrızlar ve senedâtını alanlar veyahud haleflerinin begenecekleri diğer ilzâm olunmuş bir vâridât tahsîs kılınacaktır. Bir de şurası dahi mukarrerdir ki idârece vukû' bulabilecek bazı tadilât hasebiyle tahsîlât maddesi iltizâmen olmayıp da emâneten icrâ olunduğu hâlde iş bu istikrâza tahsîs olunmuş olan vâridât bedelâtı mukrızlara mukasseten i'tâ olunmak üzere ya Mâliye Nezâret-i Celîlesi tarafından tahsîl veyahud Avrupa'da akd olunmuş olan istikrâzâtın fâiz ve mahsûb akçeleri taksîtleri bir mahv-i düyûn sandığına cem' olunmak usûlü ittihâz olunur ise mezkûr sandığa teslim olunacaktır. Bu hâlde mukrızlar ve senedât alanlar haleflerinin işbu istikrâzın fâiz ve mahsûb akçesi taksîtlerinin istifası zımında Mâliye Nezâret-i Celîlesi veyahud zikr olunan mahv-i düyûn sandığı nezdinde bir vekil ta'yînine salâhiyetleri olacaktır. Her hâlde zikr olunan taksîtler vâridât-ı muhassasasından istifâ ve mültezimlerinin müte'ahhidleri hakkında ber-vech-i muharrer ittihâz olunmuş olan tekâsît-i şehriye usûlü muhâfaza kılınacaktır. Tahsîl-i vâridât usûlü hâzırası hakkında tadilât vukû'a geldiği hâlde Devlet-i Aliyye işbu istikrâzın senedâtı hâmilleri lehinde ittihâz olunan kuyûdu Sefâretleri vâsıtasıyla Fransa ve İngiltere Devletlerine bildirecektir. Bundan başka şu dahi sarâhaten mukarrerdir ki Londra'da akd olunmuş olan birinci istikrâz kâmilten te'diye olup Mısır vergisinden istikrâz-ı mezkûre mahsus olan mikdâr kurtarıldığı hâlde mikdâr-ı mezkûr bi-hakkın ve bi'l-fi'il işbu istikrâz-ı cedîdin mukrızları ve haleflerine verilmiş olan te'mînât-ı mahsûsanın müsâvî mikdârıyla istibdâl olunacaktır. Mevâdd-ı meşrûhaya mebnî mukrızlar ve senedâtı alanlar veyahud halefleri münâsib addetdikleri hâlde işbu istikrâzın fâiz ve mahsûb akçesinin tekâsiti için tahsîs olunan iltizâmât bedelâtı tekâsît-i mütevâliyesini yolunda makbûz senedi i'tâsıyla doğrudan doğruya mültezimler müte'ahhidleri yedlerinden ahz u kabz etmek üzere Dersâadet'de vekiller bulundurabileceklerdir. Bedelât-ı mezkûre istifâ olunduğu gibi masârı Devlet-i Aliyye'ye âid olmak üzere Fransa veyahud İngiliz meskûkâtına tahvil ile mukrızlar veyahud hissedârânın istekleri vechile nakden veyahud poliçe sûretiyle gerek Paris ve gerek Londra'da mukrızlar ve senedâtı alanlar veyahud

1860-61 SURİYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

haleflerine gönderilerek vakt-i isti'mâllerine değin Hazîne-i Celîle menâfi'inde güzêştesi işlemek üzere banka senedâtına tebdil olunacaktır.

On Üçüncü Bend

İşbu istikrâzın suhûlet ve hüsn-i cereyân-ı muâmelâtına medâr olmak ve husûsan tahvîlâtının neşriyle hâsîlâtının tahsîli esnâsında Devlet-i Aliyye Paris yahud Londra'da ikâmet etmek üzere ve yolunda ifâ-yı me'mûriyet için iktizâ eden ruhsatnâmeyi hâmil bir komiser-i mahsûs ta'yîn buyuracaktır. İşbu ruhsatnâmenin Mâliye Nâzırı devletli paşa hazretleri tarafından verilmiş ve Umûr-ı Hâriciye Nâzırı devletli paşa hazretleri cânibinden tasdik olunmuş diğeri bir aynı mukrızlar veyahud sâir lâzım gelenlere i'tâ olunmak lâzım gelecektir. Eğer Devlet-i Aliyye bazı ahvâl-i mahsûsaya mebnî komiser-i mümâileyhden zikr olunan ruhsatnâmeyi nez' etmek mecbûriyetinde bulunduğu hâlde keyfiyet vakt ü zamanıyla mukrızlara resmen beyân ve iş'âr kılınacaktır. İstikrâzın teshîl-i muamelâtı zımında fâizlerinin altı aylık tekâsîti Paris ve Londra ve iktizâ eder ise sâir hissedârâmı bulunan şehirlerde te'diye olunarak kambiyo masârıfı Devlet-i Aliyye'ye âid olacaktır.

On Dördüncü Bend

Komisyon olmak üzere istikrâzın mikdâr-ı i'tibârîsi üzerine mukrızlara yüzde bir buçuk yani altı milyon Frank verilecektir. Ve işbu komisyon akçesi istikrâz hâsîlâtının her bir taksît-i şehrisinden alikonulacaktır. Ve bundan başka fâiz ve mahsûb akçesi olarak beher sene verilecek mebâliğ üzerine yüzde bir komisyon tahsîs olunarak işbu komisyon istikrâzı fâiz ve mahsûb akçesinin te'diyesine tahsîs olunan vâridâtdan altı aydan altı aya te'diye olunacaktır.

On Beşinci Bend

Devletce ve politikaca her türlü esbâb-ı infi'âli vâki' olmak üzere ve ale'l-husûs tahvîlât-ı ecnebiye hakkında Fransa'da câri olan usûl ve nizâmât iktizâsınca işbu istikrâzın neşri ve borsada revâci için Fransa Devleti tarafından i'tâsı lâzım gelen me'zûniyetin istihsâli zımında işbu mukâvelenâmenin Devlet-i Aliyye tarafından tasdik olunmuş nüshasının Paris'e vusûlü gününden i'tibâren mukrızlara bir ay mühlet verilmiştir. Me'zûniyet-i mezkûre istihsâl olduğu gibi işbu mukâvelenâme mukrızlar için bi-hakkın ve kat'iyyen vâcibü'l-ifâ addolunacaktır. Birde işbu mukâvelenâme taraf-ı Devlet-i Aliyye'den tasdik olunmadıkca kendisince kat'î ve mukarrer hükmünde olamayacaktır. Fransa Devleti'nin zikr olunan me'zûniyetinin istihsâlinden sonra dahi müheyyi-i maslahat olan bi'l-cümle tedâbirin ittihâz ve icrâsı için mukrızlara bir mâh mühlet daha i'tâ olunur ve işbu mühlet esnasında veyahud en nihâye hitâmında istikrâz hâsîlâtının birinci taksît-i şehrisi te'diye olunmak lâzım gelecektir.

On Altıncı Madde

İstikrâz tahvîlâtının bir mikdârını veyahud kâffesini küşâd ve neşr etmek ve bedelâtını birden tahsîl veyahud işlerine elvereceği vechile tekâsîte rabteylemek ve bâhâsını istedikleri gibi ve kendi menfa'atleri için ta'yîn ve fâiz ve komisyon şerâitini tahsîs etmek velhâsıl işbu istikrâzın senedâtının fûrûhtu için menâfi'lerine muvâfık görünecek sûreti ittihâz ve icrâ eylemek husûslarında mukrızlar kâmilen sâhib-i iktidârdırlar.

On Yedinci Bend

Şerâit-i muharrerinin tasvîbini hâvî olan fermân-ı âlî tasdîk olunmuş tercümesiyle beraber işbu mukâvelenâmeye merbût olacaktır.

Tahrîren fi 26 Rebî'ü's-sânî sene 1277 - 29 Teşrîn-i Evvel sene 1860

Meclis-i Vükelâ kararı üzerine şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâne ahkâm-ı münîfesi ve fi 23 Teşrîn-i Evvel sene 1277 tarihinde bâ-telgraf verilen me'zûniyet mücebince ve fi 7 Haziran sene 1860 tarihinde bâ-kontrato verilip Mösyo Mösyo Bîshofshaym ve Golşimid ve şürekâsıyla mutasavver olan istikrâza dâir olan me'zûniyeti tevsi'an zirde muharrerü'l-imza Devlet-i Aliyye komiseri Mösyo Jorj Kur ile Demiryollar Sandığı Müdür-i Umûmîsi sıfatıyla bizzat kendisi ve şürekâsı nâmına hareket eden Mösyo Jul Mires beyninde mevâdd-ı âtiye karargîr olmuştur.

Madde-i Münferide

Re'sül-mâl-i i'tibârisi dört yüz milyon Frankdan yani on altı milyon lira sterlinden ibâret olup Mösyo Mires ve şürekâsı taraflarından maktû'an der'uhde olunan istikrâzın hâsîlât-ı mütevâliyesinin Dersâadet'e nakli ve İsâli ya Paris ve Londra ve Amsterdam ve Hamburg şehirleri üzerine doksan gün vadeli poliçeler vâsitasıyla veyahud nakden icrâ olunacaktır. Zikr olunan şehirler üzerine keşide olan poliçelerin fûrûhtu husûsu masârîf-ı mukteziyesıyla beraber mûmâileyh Mösyo Mires ve şürekâsına âid olacak ve esmân-ı hâsîlaları istikrâz hâsîlâtının tekâsî-i mu'ayyeneleri hulûfünde Mâliye Nâzırı devletli paşa hazretlerine teslim olunacak ve buna mukâbil nâzır-ı müşârunileyh hazretleri tarafından mûmâileyhin vekîllerine usûlü vechile her biri iki nüsha olmak üzere makbûz senedi i'tâ kılınacaktır. İşbu irsâlât-ı nakdiye gerek zikrolunan poliçelerin hâsîlâtı ve gerek istikrâz hâsîlâtının doğrudan doğruya peyderpey i'tâ olunacak tekâsî-i şehriye esmânî olsun lira sterlin ve dolar ve İspanya riyali ve yirmi Franklık Fransa altını veyahud bini bine olmak üzere altın külçe olarak icrâ olunacaktır. Herbir irsâlâtın haberi mûmâileyh Mösyo Mires ve şürekâsı tarafından telgrafnâme ve mekâtîb-i mahsûsa ile nâzır-ı müşârunileyh hazretlerine iş'âr olunacağından nâzır-ı müşârunileyh hazretlerinin mikdâr-ı mersûmun ahz u istifâsı için evvel emirde usûlü vechile he biri iki nüsha olmak üzere mûmâileyhin Dersâadet'de bulunan vekîllerine makbûz senedi i'tâ buyurarak buna mukâbil zikr olunan vekîller dahi ya nûkûd-ı vâridenin konişmendosu veyahud Devlet-i Aliyye'nin mu'âvenetiyle ve

1860-61 SURIYE BUNALIMI VE MİRÉS BORÇLANMASI

masârif ve muhâtarâtı taraf-ı âlîsine âid olmak üzere seffineden ihrâc olunmuş olan nûkûdu nâzır-ı müşârunileyh hazretlerine teslim eyleyeceklerdir. Nûkûd-ı mersûlenin nakliye ve sigorta masârifıyla mûmâileyh Mösyo Mires ve şürekâsının Dersâadet'de bulunan vekîlleri Mösyo Arlo (Arlaud) **Jorj Kur** ve şürekâsına istikrâz hâsîlâtından teslim olunan mîkdâr üzerine yüzde yarım banka komisyonu hâsîlât-ı mezkûre Devlet-i Aliyye'ye teslim olundukca ifrâz ve istifâ olunacaktır. Mukrızların vekâlet-i me'mûriyetlerinin mûmâileyh Mösyo Arlo **Jorj Kur** ve şürekâsı taraflarından münhasıran veyahud mukrızların ileride ta'yîn etmek selâhiyetini muhâfaza ettiği sair zevât ile müttefikân icrâ kılınması mukarrerdir.

Tahrîren fi 29 Teşrîn-i Evvel sene 1277

MEMUR İHTİSAP KEMAL İBRAHİM

SURİE

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

İhtisap Kemiği Kemal İbrahim

HÜSEYİN AL-ŞEVKET KAMİL AKAR

Ek-2:

Osmanlı Tahvil Fiyatları, 1860-1861

